

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

SÜRYANİLİĞİN DİNİ MERKEZİ DEYRU'Z-ZAFARAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Güler OCAKÇI

**Enstitü Ana Bilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Dinler Tarihi**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali ERBAŞ

HAZİRAN - 2010

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

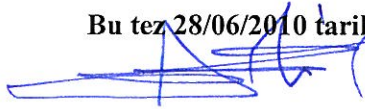
SÜRYANİLİĞİN DİNİ MERKEZİ DEYRU'Z-ZAFARAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

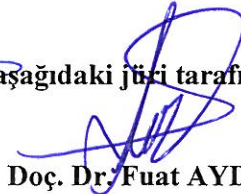
Güler OCAKÇI

Enstitü Ana Bilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Dinler Tarihi

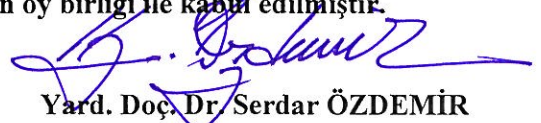
Bu tez 28/06/2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali ERBAŞ

Doç. Dr. Fuat AYDIN

Yard. Doç. Dr. Serdar ÖZDEMİR

Jüri Başkanı

Kabul

Red

Düzeltme

Jüri Üyesi

Kabul

Red

Düzeltme

Jüri Üyesi

Kabul

Red

Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Güler OCAKÇI

28.06.2010

ÖNSÖZ

Deyrû'z-zafaran Manastırı, Süryani Kadim Ortodoks cemaatinin yedi asır Patriklik Merkezliğini yapmış olan önemli bir mekandır. Çalışmamızda, asırlardır ayakta kalan bu manastırın tarihini, bölümlerini, eğitim-öğretim ve basım faaliyetlerini incelemeye çalıştık.

Tez konusunun seçiminden tezin bitimine kadar teşvik ve desteklerini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Ali ERBAŞ' a ve Doç. Dr. Fuat Aydın' a, Mardin gezim esnasında yardımlarını gördüğüm Doç. Dr. Ahmet TAŞĞIN' a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, sevgilerini ve desteklerini her zaman yanımda hissettiğim aileme teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Güler OCAKÇI

28.06.2010

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	III
BELGE LİSTESİ.....	IV
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	V
ÖZET.....	VI
SUMMARY.....	VII
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: SÜRYANİLER.....	5
1.1 Süryani Kavramı.....	5
1.1.1 Kelime Anlamı.....	5
1.1.2 Terim Anlamı.....	6
1.2 Etnik Olarak Süryanilerin Kökeni.....	7
1.3 Süryanilerin Hristiyanlığı Kabul Edişi.....	9
1.4 Süryanilerin Arasında Çıkan Teolojik Tartışmalar ve Bölünmeler.....	10
1.5 Süryanilerde İnanç ve Dini Hayat.....	14
1.6 Süryanilerde Kilise Teşkilatı.....	18
1.7 Süryanilerde Dini Merkezler.....	21
BÖLÜM 2: DEYRU'Z-ZAFARAN MANASTIRI.....	23
2.1 Manastırın Tarihçesi.....	23
2.1.1. Hristiyanlık Öncesi Dönem.....	24
2.1.2. Hristiyanlık Sonrası Dönem.....	24
2.1.3. M.S. IV. yy. Sonrası Manastır Dönemi.....	25
2.2 Manastırın Bölümleri.....	27
2.2.1 Mor Hananyo Kilisesi.....	27
2.2.2 Meryem Ana Kilisesi.....	29
2.2.3 Mor Petrus Kilisesi.....	30

2.2.4 Azizler Evi (Beth Kadişe).....	30
2.2.5 Patrik, Metropolit ve Rahiplere Ait Odalar.....	32
2.3 Manastırın Patriklik Merkezi Oluşu	32

BÖLÜM 3: BİR EĞİTİM KURUMU OLARAK DEYRU'Z-ZAFARAN MANASTIRI.....37

3.1 Süryanilerde Eğitim.....	37
3.2 Deyrü'z-zafaran Manastırı Okulunun Kuruluşu ve Amacı.....	40
3.3 Deyrü'z-zafaran Manastırı Okulunun Ders Programı.....	42
3.4 Deyrü'z-zafaran Manastırı Okulunun Öğretim Kadrosu.....	44
3.5 Deyrü'z-zafaran Manastırı Okulunda Eğitim Gören Önemli Kişiler.....	45
3.6 Deyrü'z-zafaran Manastırı Okulunun Finansmanı.....	49
3.6 Deyrü'z-zafaran Manastırındaki Matbaa ve Faaliyetleri.....	50

SONUÇ.....	55
KAYNAKÇA.....	57
EKLER.....	62
ÖZGEÇMİŞ.....	77

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
B.O.A.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bkz.	: Bakınız
ev.	: Çeviren
s.	: Sayfa
S.	: Sayı

BELGE LİSTESİ

- Belge 1:** Deyr 'z-zafaran Okulundan Mezun  ğretmenlere Verilen Diploma
- Belge 2:** Mor Hananyo Kilisesindeki Yazıt
- Belge 3:** Deyr 'z-zafaran Manastırı için Tavsiye Mektubu
- Belge 4:** Deyr 'z-zafaran Manastırı Rahipleri için Tezkere
- Belge 5:** Hz Muhammed (SAV) Tarafından Yazdırılan Ahitname
- Belge 6:** 1876 Tarihli Deyr 'z-zafaran matbaasının çalışma izni.
- Belge 7:** 1908 Tarihli Deyr 'z-zafaran matbaasının çalışma izni.
- Belge 8:** 1911 Tarihli Deyr 'z-zafaran matbaasının çalışma izni.
- Belge 9:** Ömer bin Hattab Tarafından Süryani Kadim Yakubilerin Patriğine verilen ahitname
- Belge 10:** Hz Muhammed (SAV) Tarafından Yazdırılan Ahitname II

FOTOĞRAF LİSTESİ

- Fotoğraf 1:** Deyr 'z-zafaran Manastırı
- Fotoğraf 2:** Güneş Tapınağı
- Fotoğraf 3:** Azizler Evi
- Fotoğraf 4:** Mor Hananyo Kilisesi
- Fotoğraf 5:** Mor Petrus Kilisesi
- Fotoğraf 6:** Meryemana Kilisesi
- Fotoğraf 7:** Azizler Evindeki Mezarlardan Biri
- Fotoğraf 8:** Vaftiz Kurnası
- Fotoğraf 9:** Matbaanın Manastırda Kalan Parçaları
- Fotoğraf 10:** an Kulesi
- Fotoğraf 11:** Deyr 'z-zafaran Manastırı
- Fotoğraf 12:** Deyr 'z-zafaran Manastırı
- Fotoğraf 13:** Manastırın İ Avlusu

Tezin Başlığı: Süryaniliğin Dini Merkezi Deyrü'z-zafaran	
Tezin Yazarı: Güler OCAKÇI	Tezin Danışmanı: Prof. Dr. Ali ERBAŞ
Kabul Tarihi: 28.06.2010	Sayfa Sayısı: VII(Ön Kısım)+60 (Tez)+17(Ekler)
Ana Bilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı: Dinler Tarihi	
<p>Süryaniler, kökleri 5000 yıl öncesine dayanan bir topluluktur. Asırlarca dünya üzerindeki en önemli coğrafi bölgelerden biri olan Mezopotamya'da yaşamışlardır. Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Mezopotamya'nın zengin kültürünün en eski mirasçılarıdır. Bu çalışmada, ilk Hristiyan topluluklardan Ortodoks mezhebine mensup Süryani Kadimler'in asırlarca Patriklik Merkezliğini yapmış olan "Deyrü'z-zafaran Manastırı" incelenmiştir.</p> <p>Çalışma üç bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde genel olarak Süryani tarihi incelenmiştir. İkinci bölümde, V. yy da inşa edilen ve yedi asır Süryani Kadim Patriklik merkezi olan Deyrü'z-zafaran Manastırının tarihçesi, bölümleri ve Manastırın Patriklik merkezi oluşu ele alınmıştır. Dünyanın birçok yerinde dağınık halde yaşayan Süryaniler için Manastırın önemi çok büyüktür.1932 senesinde Patriklik merkezinin Suriye'ye taşınmış olmasına rağmen, kendi deyimleriyle, Manastır "Süryanilerin Kabesi" konumundadır.</p> <p>Üçüncü bölümde ise kuruluşundan bu yana daima bir eğitim kurumu olan Deyrü'z-zafaran Manastırının eğitim-öğretim faaliyetleri ele alınmıştır. Manastır inşa edildiğinden bu yana eğitim faaliyetleri aralıksız sürmüştür. XIX. yy da getirilen matbaayla birlikte basım-yayın faaliyetlerinde de bulunulmuştur.</p>	
Anahtar Kelimeler: Süryaniler, Manastır, Eğitim, Deyrü'z-zafaran.	

Title of The Thesis: Deyr�'z- zafaran, Religious Center of Assyrians	
Author: Güler OCAKÇI	Supervisor: Prof. Dr. Ali ERBAŞ
Date: 28.06.2010	Nu of Pages: VII(Pre)+60(Mb)+17(App)
Department: Philosophy and Religion Sciences	Subfield: History of Religions
<p>Assyrians are a community which has 5000 years of history. For ages,they have lived in Mesopotamia ,one of the most important geographic regions all over the world.they are the oldest heir of the rich culture of Mesopotamia which has welcomed lots of civilization.in this work , the deyr�'z-zafaran monastery which had been,for ages,the partriarchate center of assyrian ancients ,orthodox sect of one of the first christian communities, has been researched.</p> <p>This work is consisted of three parts.In the first part , the history of assyrians is researched substantially.in the second part,the history of deyr�'z zafaran monastery which was built in the V th century and became assyrian patriarchate center ,parts of monastery and its becoming a patriarchate center is researched.monastery is very important for the assyrians living scattered in the wide part of the world.although the patriarchate center was moved to syria in 1932,according to them,monastery is "assyrians' kaaba".</p> <p>�n the third part,educational activities of deyr�'z zafaran monastery which has been an educational institution since its construction is discussed.since the construction of the monastery educational activities has continued ceaseless.with the coming of the press in 19 th century,press publication activities began.</p>	
Keywords: Assyrians, Monastery, Education, Deyr�'z-zafaran	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

Çalışmamızın konusu, yapılış tarihi M.Ö ki dönemlere kadar uzanan bir yapı olan Deyrû'z-zafaran Manastırır. Pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış bir coğrafya olan Mezopotamya'da bulunmaktadır. Antakya Ortodoks Süryani cemaatinin en kutsal mekanlarından biridir. Birçok farklı medeniyet tarafından farklı işlevlerle kullanılmış olan bina V. yy'dan itibaren günümüze kadar Manastır olarak kullanılmaktadır.

Araştırmanın Amaç ve Önemi

Bu çalışmayı hazırlamaktaki amacımız, aynı topraklarda yaşadığımız, aynı tarihe komşu olarak tanıklık ettiğimiz, İslam dinine en yakın inanca sahip olan, *öteki* ni ve *ötekinin kutsalı* nı daha yakından tanımaktır.

Yedi asır Süryani Kadim cemaatinin Patriklik Merkezi olan Manastırın, Patriklik Merkezinin taşınmasına rağmen tüm dünyadaki Süryani Kadimler için ayrı bir öneme sahip oluşu ve ülkemizde Süryani Kadimler hakkında çok fazla çalışma yapılmamış olması da bu çalışmanın hazırlanmasının sebepleridir.

Araştırmanın Yöntemi ve İçeriği

Çalışmamızda, geçmişte var olmuş ya da halen var olan bir durumu, var olduğu şekliyle tanımlamayı amaçlayan araştırma yaklaşımı olan tarihsel yöntem kullanılmıştır. Bu model bağlamında konu hakkındaki var olan bilgiler kronolojik olarak nakledilirken kendi gözlemlerimizle de bütünleştirilerek yorumlanmıştır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Süryani kavramı, Süryani'lerin kökeni, Hristiyanlığı kabul edişleri, yaşadıkları teolojik tartışmalar ve

bölünmeleri, inançları, dini hayatları, kilise teşkilatları ve dini merkezleri hakkında genel bilgi verilmiştir.

Süryani kavramına kelime anlamı olarak baktığımızda pek çok rivayet bulunmaktadır. En kabul görür olanı, Hristiyanlığı kabul eden Arami'lerin kendilerini Putperest olan Arami'lerden ayırmak için bu adı aldıkları görüşüdür.

Süryani kavramı gibi Süryani kökeni konusu da tartışmalıdır. Bazı araştırmacılar Asur'lulara dayandıklarını iddia ederken diğer bir gurup araştırmacı Arami'lere dayandırmaktadır. Burada asıl önemli olan aynı coğrafyayı paylaşmış aynı kültürle yaşamış olan bir gurubun bu inancı kabul etmesi ve bu topluluğun etnik kökenleriyle ya da mezhepsel olarak günümüze kadar varlıklarını devam ettirmiş olmalarıdır.

Süryani'ler Hz İsa'dan sonra 38 yılında Hristiyanlığı kabul etmişlerdir. Hristiyanlığı kabul eden ilk topluluk ve inancın ana merkezi olduklarını iddia etmektedirler Hristiyanlığın yayılmasıyla Pagan inancına sahip Roma İmparatorluğu tarafından baskı ve zulüm görmüşler ve inançlarını gizlemek zorunda kalmışlardır. Bir süre sonra inanca özgürlük tanınmasıyla rahatlamış ancak çıkan teolojik tartışmalar neticesinde bölünmeler yaşamışlardır. Biz çalışmamızda monofizit görüşü destekleyen Antakya Ortodoks Süryani Kilisesini inceleyeceğiz.

Antakya Süryani Ortodoks Kilisesi 325 İznik Konsilinde kararlaştırılan inanç sistemine bağlıdır. Teslis kavramı inancın temelini oluşturur. Yedi sakrament kabul ederler. Bunlar: Vaftiz, Konfirmasyon, Evhariştiya, Tövbe, Evlenme, Hasta Yağlama ve Ruhbanlıktır. Günlük, haftalık ve yıllık ibadetleri vardır. Dua, Oruç (Perhiz), Hac ve Namaz başlıca ibadetleridir. İbadet yeri kilise'dir. Din görevlileri Süryanilerde üç sınıfa ayrılır. Bunlar: Diyakosluk, Papazlık ve Episkoposluktur. Diyakosluk, sivil bir rütbedir ve ruhanilik sınıfına girmez. Bu kimseler kilisede çeşitli hizmetler sunarlar. Papazlık, kiliselerdeki din görevlilerinin içinde bulunduğu sınıfın adıdır. Bekar olan papazlara rahip denmektedir. Episkoposluk, kilisedeki en üst rütbedir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, Deyrû'z-zafaran Manastırının tarihçesini, bölümlerini ve patriklik merkezi oluşunu inceledik.

Binanın yapım tarihi M.Ö. ki dönemlere kadar gider. Bulunduğu konum itibari ile pek çok savaşa tanıklık etmiş olan bina pek çok kez de el değiştirmiş ve farklı amaçlarla kullanılmıştır. Hristiyanlık öncesinde Şemsiler tarafından mabet, daha sonra da Romalılar tarafından kale olarak kullanılmıştır. 363 yılında Süryanilerin eline geçmiştir ve V. yy'da Manastıra çevrilmiştir. Günümüzde de halen manastır olarak faaliyet vermektedir.

Manastır, tarihi boyunca pek çok isimle anılmıştır. Bunlar: Mor Şeymun Manastırı, Mor Hananyo Manastırı, Mor Evgin Manastırı, On iki Bin Aziz Manastırı ve Deyrû'z-zafaran Manastırırır.

Zaman içersinde yapılan eklemelerle bu günkü şeklini alan manastırın dört bölümü vardır. Bunlar: Mor Hananyo Kilisesi, Mor Petrus Kilisesi, Meryem Ana Kilisesi ve Azizler Evidir. Bunun dışında Manastırda, Patrik, Metropolit ve Rahipler için yapılmış odalar bulunmaktadır.

Deyrû'z-zafaran Manastırı, 1293 senesinde İğnatiyos Vahib'in Patrik olması ve Manastırda kürsüye oturmasıyla Patriklik Merkezi olmuştur. 1932 senesine kadar da Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi'ne merkezlik yapmıştır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde Deyrû'z-zafaran Manastırındaki eğitim faaliyetlerini inceledik.

Tarih boyunca, bilime ve eğitime çok önem veren Süryaniler için, kilise ve manastırlar eğitim-öğretim mekanları olmuştur, Eğitimin din temelli olmasının da bunda payı büyüktür. Deyrû'z-zafaran'ın manastır olarak kullanılmaya başlanmasından itibaren eğitim-öğretim faaliyetleri hep var olmuştur. Deyrû'z-zafaran Manastırında birçok Süryani din adamı ve bilgini yetişmiştir.

XX. yy'da da resmi bir okul açılmıştır.1905 senesinde açılan okul üç sene sonra maddi imkansızlıklar nedeniyle kapanmıştır. 1913 senesinde tekrar açılan okul bir süre eğitim verdikten sonra 1915 senesinde tekrar kapanmak zorunda kalmıştır. İlim, bilim ve edebiyat alanında, iyi ahlaklı gençler ve Süryani okulları için öğretmen yetiştirmek amaçlarıyla açılan bu okul dönemin yüksek okulu konumunda olmuştur.

IV. Petrus'un 1877 senesinde yaptığı İngiltere seyahati esnasında aldığı matbaa ile Manastırda basım-yayın faaliyetleri de olmuştur. Süryanice, Osmanlıca, Arapça ve Türkçe olmak üzere birçok eser basılmıştır.

BÖLÜM 1: SÜRYANİLER

1.1 SÜRYANİ KAVRAMI

1.1.1 Kelime Anlamı

Günümüzde ‘*Süryani*’ ismi; bir kısmı Ortadoğuda, bir kısmı da Hindistan da yaşayan Hristiyan topluluğu ifade etmek için kullanılmaktadır. Süryani sözcüğünün nereden geldiği, ne zaman ve neden dolayı kullanılmaya başlandığı hakkında bir kesinlik yoktur. Bu sözcüğün kökeni, çoğunlukla bir kişi ya da bir bölge ismine dayandırılmaktadır. Bu konudaki görüşleri şöyle sıralamak mümkündür;

Süryani adı Pers Kralı Keyhüsrev’in isminden gelmektedir. I. Patrik Yakup III (1957-1980)’ e göre; Keyhüsrev, (Kyrus; Süryanicede Syrus ve Sirus olarak kullanılır) Babil’i aldıktan sonra burada esaret altında bulunan İbranileri tutsaklıktan kurtarır ve Filistine dönmelerine izin verir. Böylece İbraniler Keyhüsrevi bir kurtarıcı olarak görürler. İsa Peygamberin gelişiyle günahlardan kurtarıcı İsa ve esaretten kurtarıcı Keyhüsrev arasında bir benzerlik kurulur ve İsa’ya inanan halka Sorin (Süryani), ilk inananların konuştuğu Aramca diline de Syrusça (Süryanca) denilmiştir¹.

Diğer bir görüşe göre; Suriye adı bölgeyi ele geçiren Kilikosun kardeşi Suros’tan gelmektedir. Süryani ismi de bu sözcükten türemiştir. XII. yy’da yaşamış olan Diyarbakır Metropolit, Arami Kralı Suros adına izafeten egemenliği altındaki ülkenin “Surisyin” olarak adlandırıldığını, daha sonra “Surisyin” kelimesindeki son “s” harfinin atılarak “Suriyin” şeklini aldığı ve burada yaşayan halkında bu adla anılmaya başlandığını söylemektedir².

---

¹ Yakup Bilge, *Süryanilerin Kökeni ve Türkiyeli Süryaniler*, Zafer Matbaası, İstanbul 1991, s 21–22

² Mustafa Bülbül, *Türkiye’nin Süryanileri*, Tasam Yayınları, İstanbul 2007, s 29

Süryani adının kökeni olduğu düşünülen Suriye sözcüğünün Hz İbrahim'in sülalesinden gelen Dadanoğlu Asur ya da Asurin'den türetilmiş olabileceği de konuyla ilgili ileri sürülen görüşler arasındadır³.

Arami'ler yıldızlara ve çeşitli putlara taparken, İncil yayıldığında, putperestlikte kalan Arami kardeşlerinden ayrılmak üzere Arami adından vazgeçip bu ismi putperest kalanlara bırakarak "Süryani" adı altında bir mezhep kurmuş oldukları da başka bir görüştür⁴.

Bir diğer görüşe göre, Hz. İsa'nın Havarileri, Lübnan'ın güney sahilinde bulunan Sur (Try; Süryanicede Sur) kenti civarında yaşamaktaydılar. Bundan dolayı halk bunlara 'Suriin' diyordu. Daha sonra bu kelime 'Surin' e dönüştü. İsa'dan sonra bu havariler yeni inancı yaymaya başladıklarında bunlara inanan halk da Surin (Süryani) olarak anılmaya başlandı⁵.

Yunanlıların Sur bölgesinde ticaret yapmaya başladığında buradaki halk için şehrin isminden dolayı Sür(yan) tabirini kullandığı, daha sonra bu ismin tüm bölge ve orada yaşayan halka izafe edildiğini savunan bir görüş de mevcuttur.

Kimi yazarlara göre de, Süryani sözcüğünün kökeni "Asur" adından gelmektedir. Asurluların ülkesinin adının sonuna Yunanlılar tarafından "y" harfi eklenerek "Asurye" denmiştir. Zamanla baştaki "a" harfi yok edilip sonuna bir "y" daha ilave edip "Süryoye" denilmiştir. Süryan, Süryoye, Suroyo, Süryani sözcüklerinin kökeni de anlamları da aynıdır⁶.

Süryani adının kökeni hakkında çok farklı yaklaşımlar bulunmasına rağmen, Süryanilerce en çok kabul edilen iki görüş vardır. Tüm zamanlarda Süryani kelimesinin kökeni ile ilgili önermelerden en çok kabul görenler; Lübnan'ın güneyindeki Sur kentinin ismine ve Pers Kralı Keyhüsrev'in ismine izafe edilen görüşlerdir.

³ Mehmet Çelik, *Süryani Tarihi I*, Ayraç Yayınları, Ankara 1996, s 16

⁴ Aziz Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, Diyarbakır 1970, s 30

⁵ Bilge, *Süryanilerin Kökeni*, s 22-23

⁶ Cebrail Aydın, *Tarihte Süryaniler*, Sıralar Matbaası, İstanbul 1964, s 38

1.1.2 Terim Anlamı

Günümüzdeki kullanım şekli itibari ile “Süryani” sözcüğü, Monofizitizm doktrinini benimseyen ve 451 Kadıköy Konsilinde aforoz edilen Doğu Hristiyanlarına verilen genel bir isimdir. Zamanla kendi aralarında çıkan teolojik tartışmalar neticesinde bölünmeler yaşamışlardır. Biz burada Ortodoks mezhebine mensup Süryani Kadim’leri inceleyeceğiz.

1.2 Etnik Olarak Süryanilerin Kökeni

Süryani halkı, tarihi itibari ile beş bin yıl öncesine kadar dayandırılan bir topluluktur. Geniş bir coğrafyada yaşamış olmaları dolayısıyla zengin bir kültür mirasına sahiptirler. Tarih boyunca dini özellikleri ile ön plana çıkan ve kilise etrafında oluşturdukları teşkilatlanmalarıyla varlıklarını devam ettiren Süryaniler 1850’lerden sonra değişen dünya siyasetinin getirdikleri (Emperyalizm) ve ortaya çıkan akımların (Milliyetçilik) etkisiyle kökenlerine dair araştırmalara başlamışlar ve bu konu kendi aralarında dahi ortak bir sonuca ulaşamadıkları bir sorun haline gelmiştir⁷. Süryanilerin kökenleri hakkında üç temel görüş savunulmaktadır. Bu görüşlerden biri Süryanilerin kökeninin Arami⁸ olduğudur. Bu görüş daha çok muhafazakâr kilise mensuplarınca kabul görmektedir. Aramiler M.Ö. XIV. yy da Suriye’nin doğusunda görülmeye başlamıştır. Mezopotamya’ya Arap yarımadasından gelen bu topluluk, Sami ırkının kollarından olan bir kavimdir⁹. Kullandıkları dilin Aramice olmasından yola çıkılarak ortaya atılan bu görüşe göre; Süryaniler Hz. Nuh’un oğlu Sam’ın oğlu Aramın neslinden gelmektedirler. Aramiler putlara ve uydurma ilahlara taparlarken Hristiyanlığı haber

⁷ İbrahim özcoşar, *Bir Yüzyıl Bir Sancak Bir Cemaat 19. Yüzyılda Mardin Süryanileri*, Beyan Yayınları, Ankara 2008, s 24

⁸ Arami kelimesi Süryanice yüksek memleket anlamına gelmektedir.[Çelik, a.g.e., s 17] bu kelime ilk defa bir yer adı olarak Akkad Kralı Naramsin’in bir yazıtında ortaya çıkmakta ve buradan Aram adının Yukarı Frat yöresinde bir bölgeye verilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Drehemde ortaya çıkarılan M.Ö. 2000 yıllarına ait tabletlerde ise Aşağı Dicle havzasında bir şehir adı olarak görülmektedir. Yine M.Ö. XVIII, XVII ve XIV yy lara ait belgelerde şahıs adı; ve XIV ile XIII. yy belgelerinde yine yer adı olarak geçmektedir. [Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, “Aramiler”, İstanbul 1991, III, 267]

⁹ Meydan Larousse, “Arami” VIII, 713

alırlar. Hristiyanlığı kabul edenler kendilerini putperst Aramilerden ayırmak için ve bu inancı kendilerine ulaştıranların Suriyeli Hristiyanlar olması sebebiyle de Süryani adını benimserler Putperestlik dönemlerini tamamen geride bırakmak için Arami ve Aramice yerine Süryani ve Süryanice terimlerini kullanmaya başlarlar¹⁰.

Süryanilerin kökeninin Asurlulara dayandığını iddia eden tarihçilere göre ise, eski Mezopotamya’da büyük bir imparatorluk halinde yaşamış olan Asurluların neslinden gelmektedir. Soy itibari ile Hz Nuh’un oğlu Sam’ın oğlu Asur’a dayanan Asurlular Süryanilerin atasıdır ve Yunanlıların Asur isminin sonuna “y” harfini eklemeleri ve zamanla başındaki “a” harfini düşürmeleri neticesinde de Asur ismi Süryani olarak günümüze gelmiştir¹¹.

Antakya Süryani Ortodoks Kilisesi Patriklerinden İğnatyos I. Efremlere göre ise Asurî adı İngiliz Protestanlarının buluşudur. 1919-1920 yıllarında bu isim politik sebeplerle Musul bölgesindeki Nasturiler’e verilmiştir. İngiliz politikacıları Irak’taki planları için Nasturi gençliğinden, kendilerine “Asurî” diyen bir gurup genci kullanmak istemiş ancak başarılı olamamışlardır¹².

Bu ikisinin dışında bir görüş daha bulunmaktadır ki buna sentezci görüş de denmektedir¹³. Buna göre Süryaniler İsa’dan önceki Mezopotamya halklarının devamıdır. Onlar, ne sadece Asurluydular, ne Babilli, ne Keldani, ne de Aramidirler. Süryanilik tüm eski Mezopotamya halklarının kültürel temeline dayanan ve bu arada Helenistik Uygarlığı da özümseyerek ortaya çıkmış yeni bir sentezdir¹⁴.

Bu araştırmalar, amacında Süryani toplumunu birleştirmek bulunmasına rağmen nihai olarak karışıklıklara ve bölünmelere neden olmuştur. Kendilerini siyasal-toplumsal bir varlık olarak ifade etmek isteyen Süryaniler köklerini Asurlulara, inanca dayalı bir

¹⁰ Midhat seritoğlu, *Süryani Türklerin Siyasi ve İçtimai Tarihi*, Baha Matbaası, İstanbul 1974, s 67

¹¹ Aydın, a.g.e., s 38

¹² Efremlere Barsavm, *Süryani Halkının Adı*, Çev: Gebrail İçmen, Orta Avrupa ve İsveç Süryani Kuruluşları Adı Yayını, 1983, s 21

¹³ Nihat durak, “Süryani Ortodoks Kilisesi”, *Süryaniler ve Süryanilik 1*, (Hazırlayanlar: Ahmet Taşgım, Eyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli), Orient yay, Ankara 2005 s 193

¹⁴ Bilge, *Süryanilerin Kökeni*, s 10

topluluk olarak ifade etmek isteyen Süryaniler ise Aramilere dayandırmaktadırlar. Aslında Asur ve Arami kelimeleri ile anlatılmak istenen aynı halktır. Eski Mezopotamya'da yaşamış, aynı kültürü, aynı coğrafyayı paylaşmış, aynı dili konuşmuşlardır. Hristiyanlığı benimsedikten sonra aldıkları Süryani ismiyle de günümüzde varlıklarını devam ettirmektedirler. Dünyanın hemen her yerinde dağınık şekilde yaşamaktadırlar.

1.3. Süryanilerin Hristiyanlığı Kabul Edişi

İlk Hristiyan ve en eski Ortodoks cemaat¹⁵ olduklarını savunan Süryanilerin Hristiyanlık ile tanışmaları ve bu dini kabul etmeleri Abgar Krallığı zamanında gerçekleşmiştir. Abgar Krallığı M.Ö. 132 yılında Urfa (Urhoy, Edessa) da bir prenslik olarak kurulmuştur. Zamanla sınırlarını genişletir ve Siverek, Viranşehir, Mardin Turabdin, Diyarbakır (Amed-Omid) bölgelerini de içine alan bir krallık olur¹⁶. Hz İsa'nın yaşadığı dönemde Krallığın başında cilt hastası olduğu rivayet edilen V. Kral Abgar bulunmaktadır. Kral Abgar, Hananya adlı elçisini Ortadoğu'da bulunan imparator Tiberius'a gönderir. Elçiler dönüş yolunda Kudüs den geçerken, şifa dağıtan yeni bir peygamberden bahsedildiğini duyar. Dönüşte krala bu peygamberden bahsederler. Hz İsa'nın mucizevî bir şekilde hastaları iyileştirdiğini duyan Kral Abgar, hemen bir mektup yazar ve Hananya başkanlığında bir heyeti Hz İsa'ya göndererek onu ülkesine davet eder. Mektup şöyledir: "Memleket başkanı Kara Abgar'dan Kudüs şehrinde bulunan kurtarıcı Yeşu'ya selam. Hastalar üzerindeki ilaçsız elinizle başarılan şifalar, nezih şahsiyetiniz ve olağanüstü mucizelerinizin eseridir. Ben de yıllardan beri ızdırıp içindeyim, hastalığıma şifa vermenizi arz ediyorum. Yahudilerin sana suikastlar hazırlığında azimli olduklarını da öğrendim. Bu sebepten, ufak fakat güzel bir şehrim vardır, her ikimize de kâfi gelir"¹⁷.

¹⁵ Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara 2002, s 303

¹⁶ Bethil Bokförlag, *Mezopotamya Uygarlığında Süryani Halkı*, Anadolu Ofset, İstanbul 2008 s147

¹⁷ Günel, a.g.e., s 90

Hz İsa cevabında daveti kabul edemeyeceğini ancak kendisine öğrencilerinden birini göndereceğini bildirir¹⁸.

Hz. İsa'nın bu dünyadan ayrılışından sonra 38 yılında Havarî Toma'nın öğrencisi Aday Urfa'ya gönderilir. Hz İsa'nın yüzünü yıkadıktan sonra sildiği ve mucizevî olarak üzerine suretinin aktığına inanılan mendil Kral Abgar'ı iyileştirir¹⁹. Abgar Hristiyan olur. Abgar'ın benimsediği yeni inancı halk da benimser. Özellikle Toma'nın isteğiyle Aday'ın Urfalıları Hristiyanlaştırması üzerine Urfa şehri Havarî Toma'nın şehri olarak ünlenir²⁰. Hristiyanlık inancını benimseyen halk eski inançlarına ait putları yıkarlar ve bir de kilise inşa ederler. Burada işi biten Aday, öğrencileri olan Agay ve Mara'yı alarak Mezopotamya'ya geçer. Hristiyanlığı buralarda da vazeder. Sonra tekrar Urfa'ya döner, burada vefat eder ve adına yapılan kiliseye gömülür²¹.

Hristiyanlık inancı Mezopotamya'da hızla yayılır. Bölgenin Roma hâkimiyetine girmesiyle, yaşanan baskı ve zulümler neticesinde halk, uzun bir süre inancını gizli yaşamak zorunda kalır. 313 yılında İmparator Konstantin'in tanıdığı özgürlük neticesinde baskı ortadan kalkar ve Kilise teşkilatlanmaları başlar.

1.4 Süryaniler Arasında Çıkan Teolojik Tartışmalar ve Bölünmeler

Ana kilise olarak adlandırılan Kudüs Kilisesinden sonra ilk kurulan kilise Antakya Kilisesi olmuştur. Hz İsa'nın havarileri tarafından kurulan Antakya Kilisesi, önceleri yönetim olarak Doğu Hristiyanlığının merkezi konumundayken Kudüs'ün Roma tarafından tahrip edilmesi ve Yahudi Hristiyanlar ve Süryanilerin birleşmesi neticesinde Hristiyanlığın merkezi konumuna gelir. Bu birleşmeden sonra Antakya Kilisesi "*Genel Kilise*" adını alır²².

---

¹⁸ Çelik, a.g.e., s 57-58

¹⁹ Sertoğlu, a.g.e., s 68

²⁰ Bokförlag, a.g.e., s 149

²¹ Çelik, a.g.e., s 58-59

²² Muzaffer İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, Ekol Yayıncılık, İstanbul 2003, s 17

Antakya Kilisenin faaliyetleri sonucu Hristiyanlık öğretisi hızla yayılır. Bununla birlikte pagan inanışa sahip Roma İmparatorluğu, Hristiyanlığı kendileri için bir tehlike olarak görmekte ve şiddetli baskı uygulamaktadır. Baskılardan netice alamayan İmparator Konstantin 313 senesinde Milano Fermanını yayınlarak Hristiyanlık inancına sahip olanlara özgürlük tanır. 380 senesinde ise Roma İmparatorluğunun resmi dini olarak ilan edilir.

Her geçen gün sayıları artan topluluk arasında teolojik tartışmalar ciddi sarsıntılara ve ayrılıklara neden olacak boyuttadır. Bu durumu engellemek için konsiller toplanır. Ancak bu konsiller sorunu halletmek bir yana bölünmeyi çabuklaştırır.

Hz. İsa'nın şahsiyeti hakkında çıkan tartışmalar neticesinde Doğunun tek Hristiyan kilisesi konumundaki Süryani Kilisesi ikiye ayrılır. Pers İmparatorluğunun egemenliğindeki Süryanilerin bir kısmı Maraş kökenli ve Antakya İlahiyat Okulu mezunu İstanbul Patriği Nestoryus'un doktrinini benimserken halen Roma İmparatorluğunun egemenliğindeki Süryaniler buna karşı çıkar²³.

Nestoryus, Hz. İsa'nın şahsında birbiriyle birleşmez, ayrılmaz ve karışmaz biri ilahi diğeri beşeri olmak üzere iki ayrı tabiatın var olduğunu öne sürmekteydi. 431 senesinde yapılan I. Efes Konsilinde Nestoryus'un bu görüşleri reddedilir. Kendisi ve yandaşları da sürgüne gönderilir. Ancak bu yenilgiyi kabul etmezler ve mevcut durumdaki karışıklıktan da yararlanarak Antakya Kilisesinden ayrılıp Nesturi Kilisesini kurarlar. Bu yeni kilise Nestoryus'un öğretileri temel alınarak kurulur. Antakya Kilisesine bağlı kalan Süryaniler ise Hz İsa'daki insani tabiatın ilahi tabiat içerisinde yok olduğunu ve dolayısıyla onda yalnızca bir tek ilahi tabiatın bulunduğunu savunurlar. Böylece Hristiyanlar arasında Hz. İsa'nın, tek tabiatlı olduğuna inanan (Monofizitler) ve iki tabiatlı olduğuna inananlar (Diofizitler) olmak üzere iki gurup oluşur.

---

²³ Kadir Albayrak, "Ermeni, Süryani ve Keldani Kiliseleri", *Yaşayan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2007, s 147

Nesturileri Antakya Kilisesinden ayıran bir diğer sebep de Hz. Meryem için “Teotokos” (tanrının annesi) tabirinin kullanılıp kullanılmayacağı meselesidir. Nestoryus: “H.z. İsa 30 yaşında vaftiz olurken tanrısal öğeye de sahip olmuştur” der. Bu nedenle Hz. Meryem’e “Teotokos” denilemeyeceğini çünkü onun Tanrının değil insan Mesih’in annesi olduğunu savunmaktadırlar²⁴.

İkinci önemli ayrılık 451 Kadıköy Konsilinden sonra meydana gelmiştir. Hz. İsa’da tek tabiat olduğunu reddetmek için toplanan konsile bu kez Antakya Süryani Kilisesinden bir gurup karşı çıkar ve Doğu Ortodoks Kilisesinden ayrılır. Diğer bir gurup ise konsil kararlarını kabul ederek “Süryani Melkit”²⁵ adını alırlar. Bu topluluk VII. yy da bir bölünme daha yaşamıştır. Yaklaşık olarak M.S. 680 senesinde, Lübnan’daki Mor Marun Manastırı rahipleri, Melkit Patriğinin savunduğu dini teorik görüşle ters düşünce, Marunîler olarak bilinen bağımsız bir kilise oluşturarak, “Maronit Patrikliği” adı verilen bağımsız bir patriklik kurdular. Maroniler, Hz. İsa’da sadece tek bir irade olduğunu, bu iradenin de Hz. İsa’daki ilahi ve beşeri tabiatların birleşmesinden doğan “tek irade” anlayışı olduğunu savundular ve Monotelist olarak adlandırıldılar²⁶.

İmparatorluğun Diofizit görüşü desteklemesi Monofizit Kiliseler üzerinde baskıların olmasına neden olur. Ortodokslar Monofizit Papaz takdislerini de engeller ve Monofizitizmi çıkmaza sokarlar²⁷. Mevcut durum böyleyken bir rivayete göre; Sasanilere karşı daha iyi korunmak için Arap Prensi V. Haris bin Cebel imparatoru Monofizit Süryanileri birleştirmesi konusunda ikna eder. Theodor ve Yakub Bardayos isimli iki piskopos takdis edilir. Bunlardan Yakub, Yunanca, Süryanice ve Arapçayı çok iyi bilmektedir. Çökmekte olan Monofizit Kilisenin tekrar teşkilatlanmasını sağlar²⁸. Diğer bir rivayete göre ise; İmparator Justinyan’ın (527-565) Roma’ya göre heretik kabul edilen mezheplerin liderlerini manastırda hapse mahkûm etmesine

²⁴ Nesim Doru, *Doğudan Batıya Köprü Süryaniler, Felsefe ve Çeviri Geleneği*, Dipnot Yayınları, Ankara 2007, s 17

²⁵ Melkit; Kelime anlamı olarak kilise yandaşları anlamına gelmektedir. Krallığa mensup demektir Hukuken devlet kilisesi olarak sayılanlara verilmiş isimdir. [Günel, a.g.e., s 34]

²⁶ Bülent Şenay, “Ayrılmış Doğu Kiliseleri”, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, s 137

²⁷ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi Yayınları, Isparta 2002, s 434

²⁸ Sarıkçıoğlu, a.g.e., s 435

rağmen, karısı Teodora Monofizit olduğu için Monofizitlere iki rahip tayin eder. Bu rahiplerden biri olan Yakub Bardayos, Monofizit Süryanileri teşkilatlandırır²⁹.

451 Kadıköy Konsilinden sonra 558 yılına kadar Antakya Süryani Kilisesi Monofizit Patrikler ve Kadıköy Konsilini kabul eden Patrikler arasında el değiştirir. Yakub Bardayos'un çalışmaları sonucu toparlanan ve güçlenen Süryaniler 558 yılında güçlü bir kilise hiyerarşisi oluşturarak kendi Antakya Süryani Ortodoks Kiliselerini kurdular. Yakub Bardayosun kiliseyi yeniden yapılandırmasından sonra Monofizit Süryanilere "Yakubiler" denilmeye başlandı³⁰. Süryani Ortodoks Kilisesi, muhalifleri tarafından verilen "Yakubilik" ve "Monofizit" tanımlamalarının ikisini de kabul etmemektedir. Antakya Süryani Kilisesi kendisini sadece "Ortodoks"³¹ olarak tanımlamaktadır³².

Sonraki yüzyıllardaki misyonerlik faaliyetlerinin neticesinde hem Nesturilerden hem de Süryani Yakubilerden bir kesim Katolikliği benimseyince Kadıköy Konsili kararlarına bağlı yeni kiliseler de ortaya çıkar. Böylece Süryani geleneğine bağlı kiliseler Kadıköy Konsilinin kararlarını kabul edenler ve etmeyenler olarak ikiye ayırılır.

Kadıköy Konsili kararlarını kabul eden kiliseler; Keldani Katolik Kilisesi, Süryani Katolik Kilisesi, Süryani Melkit Kilisesidir.

Kadıköy Konsilini kabul etmeyen kiliseler; Süryani Ortodoks Kilisesi, Süryani Nesturi Kilisesi, Süryani Marunî Kilisesidir.

Bu kiliselerin dışında XIX. yy. da Süryani Protestan Kilisesi de kurulmuştur³³.

---

²⁹ Şenay, a.g.m.,s136

³⁰ Bethil bokförlag, a.g.e., s 172

³¹ Ortodoks: Yunanca "orthos" doğru ve "doksa" inanç kelimelerinin birleşmesiyle meydana gelmiş "doğru inanç" anlamını ifade eder. Doğu kilisesinin güttüğü mezheptir. Bu mezhebe uyan kişi içinde kullanılır.

³² Nihat Durak, *451 Kadıköy Konsili*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 1993, s 67

³³ Özcoşar, a.g.e., s 31

1.5 Süryanilerde İnanç ve Dini Hayat

Antakya Süryani Ortodoks Kilisesi inanç olarak 325 İznik Konsilinde kararlaştırılan inanç sistemine bağlıdır. Hristiyan amentüsü olarak kabul edilen inanç sisteminde Teslis kavramı inancın temelini oluşturur. 12 maddeden ve üç bölümden oluşan amentünün İlk 4 maddesi “Baba”, ikinci 4 maddesi “Oğul” ve üçüncü 4 maddesi “Kutsal Ruh” etrafında şekillenmiştir. Bütün Hristiyanların ilk duaları da üçlük ve birlik sözcüğünden oluşur. Şöyle ki; her dua başında “Baba, Oğul, Kutsal Ruh bir Allah adına Âmin” cümlesi kullanılmaktadır³⁴.

Allah’a, meleklerle, vahiy ile gelen kitaplara, peygamber ve resullere, ölüm ve kıyamete, cennet ve cehenneme, şeytanın insanın düşmanı olduğuna, irade hürriyetine, Allah’tan hiçbir şer gelmediğine inanılır. Dünyada iken, kıyametten sonraki hayatta, Hz. İsa ile beraber ebedi hayat ve saadete kavuşmak ümidiyle herkesi severek yaşamak gerektiğine inanırlar³⁵.

Süryaniler; İznik (325), İstanbul (381) ve Efes (431) olmak üzere ilk üç konsili kabul edip anlaşmazlık yaşayıp çözüm bulamadıkları Kadıköy (451) Konsilini ve diğer konsilleri reddederler.

Süryanilerde sakramentler konusu tartışmalıdır. 13 yy da kararlaştırılan sayıma göre sakramentlerin sayısı 5 iken daha sonra 2 tane daha eklenmiştir³⁶. Bunlar;

Vaftiz:

Manevi bir olay olarak görülen vaftiz; inanan kişinin, “Baba-Oğul-Kutsal Ruh ” üçlü birliğinin adıyla suya batırılmasıdır. Vaftiz İkinci kez doğumu temsil eden kutsal bir gizdir. Vaftiz zorunlu ve gereklidir. Vaftiz olmadan sonsuz mutluluğa erişmek mümkün

³⁴ Gabriel Akyüz, *Tüm Yönleriyle Süryaniler*, Anadolu Ofset, İstanbul 2005, s 192

³⁵ Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, a.g.e., s 305

³⁶ Sarıkçıoğlu, a.g.e., s 380

değildir³⁷. Bu işlem için genelde paskalya günü tercih edilir. Yeni doğan bebeklere de uygulanmakla birlikte asıl vaftiz erginlerinkidir³⁸. Vaftizin gayesi; iman ve kurtuluşu gerçekleştirmek, asli günahı silmek, tövbe ve ihtidayı gerçekleştirmek, kişiyi kutsal soy ağacının üyesi yapmak, insanı aydınlatmak, kutsal ruha iştiraki sağlamak, Mesih'in acılar içinde ölümünü hatırlamak, Kiliseye ve Tanrı'nın toplumuna üye olmayı sağlamak, insanı korumak, özgürlük ve dayanışmayı sağlamak, kıyametteki yargı gününü hatırlamak ve yeniden doğuşu gerçekleştirmektir³⁹.

Konfirmasyon (Murun):

Vaftiz pekiştirme de denebilir. Vaftiz edilip Hristiyan olan kimselerin, imanlarında devam ettiklerini tekit etmesi ve papazların da onları onaylamasıdır. Bir nevi iman tazelemedir. Bu merasim sırasında Piskoposlar tarafından takdis edilmiş olan, kutsal krem kullanılır⁴⁰. Konfirmasyon tamamen Kilisede icra edilen bir sakramenttir. Bu herkes için bir alamet olmak zorundadır. Konfirmasyon olan kimseyi kilise "Yeni doğmuş bir varlık" olarak takdim eder⁴¹.

Evharistiya (Komünyon):

"Kutsal Sofra" da denilen bu merasim, ayin sonralarında, papaz tarafından verilen ekmek ve şarabın yenilip içilmesidir. Yenilen ekmeğin Hz. İsa'nın vücudu olduğuna, içilen şarabında Hz. İsa'nın kanı olduğuna inanırlar. Onları yiyip içmekle Tanrı'nın varlığı ile birleştiklerine ve kendi aralarında kardeşliği gerçekleştirdiklerine inanırlar⁴². Evharistiya tüm Hristiyan hayatının zirvesini oluşturmaktadır. Zira inananlar, tüm dualarını, sevinçlerini ve acılarını, iyi amellerini Evharistiya ayinine taşımaktadırlar⁴³.

Tövbe ve İtiraf:

---

³⁷ Bülbül, a.g.e, s 38

³⁸ Suat yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, Işık Yayınları, İzmir 2005, s 225

³⁹ Ali Erbaş, *Hristiyanlıkta İbadet*, Ayışığı Kitapları, İstanbul 2003, s 128

⁴⁰ Yıldırım, a.g.e., s 226

⁴¹ Erbaş, *İbadet*, s 177

⁴² Yıldırım, a.g.e., s 227

⁴³ Erbaş, *İbadet*, s 161

Günahkâr olup pişman olan kimselerin günahlarının affedilmesi için papaza itirafta bulunmasıdır. Kişi bir daha günah işlememeye azmettiğini belirtir ve günahlarını samimi olarak itiraf eder. Tövbe sayesinde vaftizden sonra işlenmiş bütün günahlar affedilebilir⁴⁴.

Ruhban Takdisi (Kehnutluk-Ordre):

Ruhanilere; ibadeti idare etme, inananları takdis etme, tövbe edenleri Tanrı adına bağışlayıp, onları Tanrıya götürme gibi yetkilerin verildiği merasimdir. Papazın, takdis edilecek kimsenin üzerine ellerini koyması ve belirli duaları okuması şeklinde gerçekleştirilir⁴⁵.

Evlilik Takdisi:

Hristiyanlarca nikâh, milletlerin çoğalmasını sağlayan kutsal bir birleştirme aracıdır. Kilisede ruhani tarafından dualarla gerçekleştirilen bu bağın koparılmasına sebep olarak, zina, tıbbi gereklilik ve 3 muteber şahsın ifadesi gerekli görülür⁴⁶.

Hastaları Yağlama:

Ağır bir hastalığı olan ve ölümü yaklaştığı anlaşılan kimselerin papaz tarafından verilen “kutsal yağ” ile ovulması merasimidir⁴⁷. Kutsanmış zeytinyağı ile kişinin duyu organları mesh edilerek yapılan bu uygulamaya Süryanilerce “kandil duası” adı verilir ve bu olay mistik bir kurtuluş vasıtası sayılır. Bu yağ hastanın direncini artırarak ona güç kazandırır⁴⁸.

---

⁴⁴ Erbaş, *İbadet*, s 190; Yıldırım, a.g.e., s 230

⁴⁵ Yıldırım, a.g.e., s 233

⁴⁶ Yıldırım, a.g.e., s 234

⁴⁷ Yıldırım, a.g.e., s 232

⁴⁸ Bülbül, age, s 41

Bu sakramentlerden; vaftiz, konfirmasyon, evharistiya ve tövbe zorunlu olanlardır. Ruhban takdisi, evlilik takdisi ve hastaları yağlama yapılması zorunlu değildir.

Yapılan ibadetlerde Meryem Ana, peygamberler, elçiler, evliyalar, ruhani liderler, şehitler ve ölümler anılır. Onlar için dualar okunur. Ayrıca önemli kişiler için özel günler vardır ve bu günlerde özel anma törenleri düzenlenir. Süryanilerin başlıca ibadetlerini şöyle sıralayabiliriz: Namaz, Dua, Oruç (Perhiz), Hac.

Süryanilerde ibadet günlük haftalık ve yıllıktır. Günlük ibadetleri namazdır. Dua ve secdeden oluşur ve yedi vakittir. Dört vakti farz (Sabah, Öğle, Akşam, Gece yarısı), üç vakti sünnettir (Kuşluk, İkinci, Yatsı). Zamanla önce dört vakitte, daha sonra üç vakitte birleştirilen namaz-dua, günümüzde Süryani Ortodoks Kadim Kilisesine göre 2 vakitte birleştirilmiştir. Ancak bu birleşim yedi vakit ibadet etmek isteyenlere engel değildir⁴⁹. Sabah ve akşam yapılan bu ibadet mecbur olmamakla birlikte Kiliselerde Papaz nezaretinde yapılır. Hz. İsa'nın doğuda geleceğine inanıldığı için namaz esnasında yön doğudur⁵⁰. Pazar ve bayram günleri dışında ibadetler secdeli ve rekâtlıdır. Günlük ibadet kutsal kitaptan parçalar okunarak ve ilahiler söylenerek yapılmaktadır. Okunan duaların büyük bir bölümünü "Mezmurlar" oluşturur. Haftalık ibadet ise, Pazar günleri Kiliselerde Papaz nezaretinde yapılır. Sabah ve akşam olmak üzere iki kere yapılan bu ibadette de kutsal kitaptan pasajlar okunur, ilahiler söylenir, dualar edilir ve vaazlar verilir. Duanın ibadette önemli bir yeri vardır. Kilisede cemaatle ya da ferdi olarak ifa edilir. Dua, Mesih vasıtasıyla Tanrı'ya yaklaşma vesilesidir. Duaya Mesih'in adı ile başlanması ve tam bir itimatla yapılması gerektiğine inanılır⁵¹. Yıllık ibadetler bayram ve anma günleri şeklinde kutlanır.

Süryaniler perhizde denilebilecek bir oruç tutmaktadırlar. Oruç süresince hayvani gıdalar yememekte ve sadece bitkisel gıdalarla beslenmektedirler. Yıllık beş oruç dönemler vardır. Büyük Oruç (40 gün tutulur), Ninova Orucu (Şubat ayında 3 gün tutulur), Havarilerin Orucu (Haziran ayında 3 gün perhiz olarak tutulur), Meryem Ana

---

⁴⁹ İris, a.g.e., s 66

⁵⁰ Albayrak, a.g.m., s 148

⁵¹ Yıldırım, a.g.e., s 235

Orucu (Ağustos ayının 10.-15. günleri arasında perhiz olarak tutulur), Hz. İsa'nın doğuş bayramı Orucu (Aralık ayının 15.-25. günleri arasında tutulur). Bunlara ek olarak "Elem Haftası" da oruçlu olarak geçirilerek "Büyük Oruç" a eklenir⁵².

Ruhanilerde Diyakos ve Papaz sınıfından olanlar evlenebilir ve çok önemli bir durum olmadıkça boşanma diye bir şey yoktur. Günah itirafı ruhanilere yapılmakta ve bunun sonucunda gerekli görüldüğünde maddi ve manevi cezalar verilmektedir. Sağlık açısından sıhhi bir olay olarak görülen sünneti, Tanrının insanda ne eksik nede fazla bir şey yaratmadığını ileri sürerek reddederler.

Eti yenilebilir hayvanların kesilmesi, Kilisede mum yakılması veya yardım sandığına para atılması gibi adak inanışlarına sahip olan Süryanilerde hac ibadeti olarak da Kilise ziyaretleri yapılmaktadır.

1.6 Süryanilerde Kilise Teşkilatı

Hristiyanlığın başlıca ibadet yeri kilisedir. Kelime olarak Yunanca *Ekklesia* dan türetilmiş olan kilise, toplantı, cemaat anlamındadır. Dini ve fiziki anlamda bir cemaat, bir ibadet yeri ve bir müesseseyi ifade eder. Kilise ile eş anlamlı olarak; *gahal*, *ekklesia*, *church*, *katakomp*, *şapel* gibi isimler kullanılır⁵³.

Süryani geleneğine göre; İsa Mesih'e inanan topluluğa Kilise denir. Kilise İsa Mesih tarafından kurulmuştur ve ebedidir. Mesih Kilisenin özü ve başkanıdır. İlk patrik olarak da Petrus kabul edilir. Süryanicede 'ito' sözcüğü ile tabir edilen, Mesih'e inananları ve Tanrı ile baş başa kalınacak yapıyı ifade etmekte olan Kilise; ibadet yeri olmakla beraber dört duvarla çevrili basit bir yapıdan ibaret değildir. Gerçekte Kilise kutsal

---

⁵² Günay Tümer Abdurrahman Küçük age, s 306; İris, a.g.e., s 66

⁵³ Ali Erbaş, *Hristiyanlık*, İnsan yay, İstanbul 2004, s 35

üçlünün birliğini kabul eden ve İsa Mesih'in kutsiyetine inanan Hristiyan topluluğuna denir⁵⁴.

Mesihin temsilcisi olarak seçilen din görevlileri (Kehnutlar), Süryanilikte üç sınıfa ayrılır. Bunlar: Diyakosluk, Papazlık ya da Horiepiskoposluk ve Episkoposluk tur.

a) Diyakosluk: Kelime anlamı olarak Kilisede hizmet sunan kişi demektir. Sivil bir rütbedir, ruhanilik sınıfına girmez. Erken dönemlerde fakirlere sadaka dağıtmak gibi işleri yürütürlerken günümüzde ise günlük ibadetlerde rahiplere yardımcı olmakta, kilisenin resmi işlemlerini yapmaktadırlar⁵⁵. Beş guruptur. Bunlar;

1. *Başdiyakosluk (Arhedyakon):* Tüm Diyakosların başıdır. 25 yaşını doldurmuş ve kilise hizmetinde uzmanlaşmış kişilerden seçilir. Metropolitin kendisine verceği direktifler doğrultusunda Diyakoslar arasında görev taksimi ve Madebho'daki uyumu ve yönetimi sağlar.
2. *İncili Diyakosluk (Evangeloyo):* Tanrısal gizlerin gerçekleşmesinde ve duaların tamamlanmasında ruhaninin hizmetçisidir. 20 yaşını doldurmuş kilise hakkında bilgili kişiler arasından seçilir. Ruhaninin olmadığı durumlarda onun yerine birçok görevi yerine getirebilir.
3. *Afudiyakon (Afudyakno):* Kelime anlamı olarak "yarım Diyakos" anlamındadır. İncili Diyakos'un yardımcısıdır. Bu rütbe 17 yaşını doldurmuş, kilise hakkında bilgi sahibi olan kişilere verilir.

---

⁵⁴ Hadi Tezokur, "Süryanilerde Namaz", *Süryaniler ve Süryanilik I*, (Hazırlayanlar: Ahmet Taşgın, Eyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli), Orient yay, Ankara 2005, s 305

⁵⁵ Bülbül, a.g.e., s 87

4. *Koruyo (Okuyucu)*: Tek görevi Kutsal Kitabı Kilisede müminlere okumaktır. Bu rütbe 12 yaşını doldurmuş, hakkında iyi tanıklık edilen, dini kuralları bilen kişiye verilir.

5. *Mzamrono (Mürettıl)*: Görevi kilisedeki koroya katılmaktır. 10 yaşını doldurmuş, duaların ve dini kuralların kısaca özetini bilenlerden seçilir⁵⁶.

b) Papazlık: Kelime olarak ihtiyar, olgun, bilge anlamlarına gelir. Kiliselerdeki görevli din adamlarıdır. Bekâr olan Papazlara “Rahip” denmektedir. Bu derecenin Horiepiskoposluk (Başpapazlık) diye bir üst rütbesi daha bulunmaktadır⁵⁷. Papaz olan kişi haç takamazken Horiepiskopos olan kişi haç takabilir. Bir kişinin Papaz olabilmesi için; bilgili olması, cemaatin onu istemesi, kişinin bu görevi istemesi, evli olması, askerliğini yapmış olması, sadece ruhanilik yapması, Süryaniceyi iyi bilmesi ve başka bir işle uğraşmaması gerekir⁵⁸.

c) Episkoposluk: Kilisedeki en üst rütbedir. Yunanca kökenli bir kelime olup gözetmen anlamına gelir. Üçe ayrılır. Bunlar;

1. *Patriklik*: Kelime anlamı olarak “başkan” anlamındadır. Episkoposların ve Metropolitlerin başıdır.

2. *Mafıryanlık*: Patriklik ve metropolitlik makamlarının arasındaki rütbedir. Genel anlamına gelir.

3. *Metropolitlik*: Episkoposların başı anlamındaki Yunanca kökenli kelimedir⁵⁹.

---

⁵⁶ İris, a.g.e., s 72-73

⁵⁷ İris, a.g.e., s 71

⁵⁸ Bülbül, a.g.e., s 87

⁵⁹ İris, a.g.e., s 71

Süryani Kilisesi yapı itibari ile üç bölümden oluşur. Bunlar; Madebho(Mihrap, Sunak) bölümü, Ruhani ve Diakoslara özgü Gude- Kesturme(Grupluk) bölümü, İnananlar topluluğuna ait dua bölümü (Hayklo).

Madebho Bölümü: Ayinin yapıldığı ana bölümdür. Mihrab, mezbah, sunak, atlar, apsis anlamlarına gelir. Kilisenin doğu bölümünde yani kible tarafındadır. İsa Mesihin mezarını temsil eder. Bu bölüme sadece Ruhaniler girebilir. Makam Kürsüsü, İncil Kürsüsü, Perde ve Sunak Merdivenleri bölümleridir.

Gude-Kesturme Bölümü: Madebhonun girişinde iki kürsüden oluşan bölümdür. Soldaki kürsü peygamberleri, sağdaki kürsü ise İsa Mesihin elçilerini sembolize eder. Sağdaki kürsüye, üstünde azizlerin hayatlarını anlatan '*Husoya*' kitabı okunduğundan dolayı *Husoya Kürsüsü* (Bağışlama Kürsüsü) de denir.

Hayklo Bölümü: Cemaate ait olan bölümdür. Dua bölümü de denmektedir. Halı ile kaplı olan bu bölüme ayakkabılar çıkartılarak girilmektedir. Kadınlar için bu bölümün sağ-arka kısmında paravanla kapatılmış bir yer bulunmaktadır. Kadınlar burada başları örtülü olarak ayine iştirak ederler⁶⁰.

1.7 Süryanilerde Dini Merkezler

Hristiyanlık, Roma İmparatorluğu tarafından, resmi bir din olarak kabul edilmesiyle, geniş bir coğrafyaya yayılır. Roma İmparatorluğunun idaresi üç kentten yönetilmektedir. Her üç kente de "Elçisel (Apostolik) Merkezler" kurulur ve kilisenin ruhani yönetimi bu merkezlerden yapılmaya başlanır. Bu merkezler; Antakya Merkezi, İskenderiye Merkezi ve Roma Merkezi'dir.

---

⁶⁰ Nihat Durak, "*Süryani Ortodoks Kilisesinde İbadet*", Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 2000, s 34

Antakya Merkezi: M.S. 37-43 yılları arasında Havari Petrus tarafından Antakya’da kurulur.

İskenderiye Merkezi: M.S. 61 yılında Havari Petrus’un öğrencisi olan Markos tarafından Mısır’ın İskenderiye şehrinde kurulur.

Roma Merkezi: M.S. 61 yılında Pavlus tarafından Roma’da kurulur.

İstanbul Merkezi: M.S. 4 yy da Hristiyanlığın Roma İmparatorluğunun resmi dini olarak kabul edilmesinden sonra kilise tarafından İstanbul’da kurulan merkezdir.

Antakya ve İskenderiye Merkezleri “Elçisel”, Roma Merkezi “Müjdecilik” ve İstanbul Merkezi “Evrensel” Merkezler olarak kabul edilmektedir⁶¹.

M.S. 451 senesine kadar Hristiyan toplumun ruhani işleri bu dört merkez tarafından ortak idare edilir. 451 senesinden sonra yaşanan ayrılıklar neticesinde Süryaniler ilk merkez olan Antakya Patrikliğine bağlı kalır.

Patriklik merkezi 518 yılına kadar Antakya’da kalır. Daha sonra geçici olarak birçok manastıra taşınır.

969 senesinde merkez Malatya’ya taşınır. 1058 senesinde Rum Ortodoksların baskılarından dolayı Diyarbakır’a taşınmak zorunda kalınır. 1293 senesine kadar hem Diyarbakır hem de Deyrû’z-zafaran Manastırı merkez olarak kullanılır. 1293 senesinde Patriklik merkezi sürekli ve resmi olarak Deyrû’z-zafaran Manastırına bırakılır.

1932 senesinde merkez, Suriye’nin Humus şehrine taşınır. Son olarak 1959 senesinde Suriye’nin başkenti Şam’a alınır. Bugün Süryani Ortodoks Kilisesinin Patriklik merkezi hala Şam’da bulunmaktadır⁶².

---

⁶¹ Akyüz, *Süryaniler*, s 179-180

⁶² Muzaffer iris, age, s 18

BÖLÜM 2: DEYRU'Z-ZAFARAN MANASTIRI

2.1 Manastırın Tarihçesi

İlk dönem Hristiyanlığın önemli eserlerinden biri olan Deyru'z-zafaran Manastırı'nın kuruluş tarihi, kesin olarak saptanamamakla beraber milattan önceki dönemlere uzanmaktadır. Pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış bir coğrafya olan Mezopotamya da, Mardin'in 5 km doğusunda bulunmaktadır. Eldeki mevcut kaynaklara göre, inşa edildiği zamandan beri pek çok medeniyetin farklı amaçlar için kullandığı özel bir yapı olmuştur. M.S II. yy da bölge halkının Hristiyanlığı kabul edişinden kısa bir zaman sonra Süryani halkının bu yapıya yerleşmesiyle manastıra çevrilip ibadet amacıyla kullanılmaya başlanmış ve zamanla önemli bir dini merkez haline gelmiştir.

Zaman içerisinde pek çok isim verilen manastır bu günkü adını zafaran⁶³ bitkisinden almaktadır. Zafaran, safran bitkisinin Arapçasıdır. Safran Manastırı olarak anılması hakkında iki farklı rivayet vardır. İlk rivayet manastırın etrafında safran bitkisi yetiştirilmesinden dolayı bu ismin verilmiş olabileceğidir⁶⁴. İkinci rivayet ise şöyledir: manastırın inşası sırasında safran taşıyan bir tüccar oradan geçmektedir. Tüccarı gören manastır reisi ondan safran satın alır ve kireçle karıştırarak manastırın yapımında kullanır⁶⁵. Yapı sarı rengini bu bitkiden almaktadır. Arapça'da manastır anlamındaki "Deyr" kelimesiyle beraber "Safran Manastırı" anlamında Deyru'z-zafaran olarak kullanılmaktadır.

Farklı medeniyetlerin farklı amaçlar için kullandığı Deyru'z-zafaran manastırının tarihini, bölümlerine ve kullanım amaçlarına göre; Hristiyanlık öncesi dönemi,

---

⁶³ Zafaran: Süsengillerden büyük, huni çiçekli soğanlı, bir cins bitki. Çiçeğinin tepciklerinden zerde ve bazı şuruplara renk vermekte kullanılır.

⁶⁴ ⁶⁴ Hanna Dolapönü, *Tarihte Mardin*, Resim Ofset Matbaacılık, İstanbul 1972, s 142

⁶⁵ Gabriel Akyüz, *Deyru'l-zafaran Manastırı Tarihi*, Resim Matbaacılık, İstanbul 1998, s 31

Hristiyanlık sonrası dönem ve M.S. IV. yy dan sonra Manastır Dönemi olarak üç başlık altında incelenebilir.

2.1.1 Hristiyanlık Öncesi Dönem

Günümüzde manastır olarak kullanılan, “Süryanilerin Kabesi”⁶⁶ ya da “Süryanilerin Kudüsü”⁶⁷ olarak da adlandırılan Deyru’z-zafaran Manastırı çok farklı dönemlerde yapılan eklemelerden oluşan ve birçok topluluk tarafından kullanılmış büyük bir yapıdır. Manastırın en eski ve kesin kuruluş tarihi bilinmeyen mekânı, ana avlu kotunun altında bulunan iki bölümden oluşan salondur. Bu salon “Güneş Tapınağı” olarak adlandırılmaktadır. Bir görüşe göre, bu salon İsa’dan önceki dönemlerde Güneşe tapan Şemsiler tarafından inşa edilmiş ve kullanılmıştır. Salonun doğu duvarındaki bir açıklık bu görüşü desteklemektedir. Bu görüşe göre Şemsiler, Tanrılarını bu pencereden gördüklerinde ona ibadet ederlerdi⁶⁸. Bir diğer görüşe göre, bu salon mezar odası olarak kullanılmıştır⁶⁹.

M.Ö. inşa edilen bu yapının kimler tarafından inşa edildiği ve ne amaçla kullanıldığının bilinmediğini savunan bir görüş de bulunmaktadır⁷⁰.

İki kısımdan oluşan Güneş Tapınağı’nın giriş kısmı 25 m² lik bir alandan oluşur. Bu kısım yontulmuş taşlardan örülmüştür. İkinci kısım daha geniş olan iç taraftır ve 51,5 m² lik bir alana sahiptir⁷¹. Bu kısmın en önemli özelliği tavan yapısıdır. Parallelogram şeklinde kesilmiş iri taşların, aralarına harç konmadan, bir kilit taşıyla tepede birleştiği düze yakın bir döşemedir⁷².

2.1.2 Hristiyanlık Sonrası Dönem

---

⁶⁶ Dolabönü, a.g.e., s 141

⁶⁷ Saliba Özmen, “Deyru’l-zafaran ve Mor Gabriel Manastırları Süryanilerin Kudüs’üdür”, *Kurkmo*, 2005, Yıl 1, S 2-3, s 4

⁶⁸ Elif Keser, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul 2002, s 34

⁶⁹ Keser, a.g.e., s 34

⁷⁰ Dolabönü, a.g.e., s 33

⁷¹ Akyüz, *Deyru’l-zafaran*, s 15

⁷² Keser, a.g.e., s 34

Hristiyanlık inancının bölgede yayıldığı dönemlerde henüz bu inancı benimsemeyen, pagan inancına sahip olan halk da bu binayı mabet olarak kullanmışlardır.

Manastırın tarihinde Romalılar tarafından kale olarak kullanıldığı bir dönemde bulunmaktadır. Romalıların M.S 249 yılında, merkezi Urfa'da olan, Süryani Abgar Krallığına son vermesiyle Mardin ve çevresi de Roma İmparatorluğunun egemenliği altına girer⁷³. Bu dönemde Roma İmparatorları iri kesme taşlarla ve büyük binalarla sağlam bir kale inşa ederler.⁷⁴ Romalıların M.S 313 yılında Hristiyanlığa özgürlük tanımalarından sonra kalenin içinde kiliseler inşa edilmeye başlanır. Bu dönemde, Perslerle sürekli anlaşmazlık halinde olan Roma İmparatorluğu, M.S 363 senesinde Perslere yenildiğinde bölgeden ayrılmak zorunda kalır ve kale olarak kullanılan binayı terk eder. Boşalan binaya bu tarihten sonra Süryaniler yerleşir⁷⁵.

2.1.3 M.S. IV. y.y. Sonrası Manastır Dönemi

Hristiyanlığı kabul etmeden önce putperest bir toplum olan Süryaniler, bu inancı benimsedikten sonra pagan mabetlerinin üzerine Deyru'z-zafaran'ı inşa etmişlerdir.

Zaman içerisinde manastıra farklı birçok isim verilmiştir. Genelde manastır tarihinde önemli olan şahsiyetlerin ismiyle anılmıştır. Bu isimler şöyle sıralanabilir:

Manastırın bilinen ilk ismi "*Mor Şleymun Manastırı*"dır. Hakkında detaylı bilgi bulunmamakla beraber, Süryani geleneğine göre; Şleymun adında bir rahip, Romalıların kale olarak kullandığı yapıyı terk etmesiyle, kaleye gelir ve burayı manastıra çevirir. Bazı azizlerin kemiklerini de manastıra getirtir. Böylece manastır onun adıyla anılmaya başlanır⁷⁶. Rahip Şleymun hakkında farklı rivayetler bulunmaktadır. Mor Evgin'in yeğeni ve Mor Melke'nin öğrencisi olduğu bunlardan

⁷³ Akyüz, *Deyrü'l-zafaran* ,s 16

⁷⁴ Barsavm, *Deyrü'l-zafaran Manastırı Tarihi* , s 7

⁷⁵ Akyüz, *Deyrü'l-zafaran* , s 16

⁷⁶ Gabriel Aydın, *Deyru'l-zafaran*, Bar Habraeus Verlag, Hollanda 1984, s 18

biridir. Rivayete Mor Melke, Rahip Şeymun'u ejderhadan kurtarır ve onu öğrencisi olarak yanına alır⁷⁷. Diğer bir rivayete göre; Mor Şeymun, doğunun tanınmış İncil öğrencilerinden Mor Evginin öğrencisidir⁷⁸. Patrik Efram Barsavm ise Mor Şeymun hakkında uzan bir araştırma yapmış olmasına rağmen kesin bilgiye ulaşamadığını, kendi tahminlerine göre; o dönemde bu bölgede inzivaya çekilen rahiplerden biri olabileceğini söylemektedir⁷⁹.

Manastır için kullanılan bir diğer isim “*Mor Hananyo Manastırı*”dır. Roma İmparatorluğu ve Pers İmparatorluğu arasındaki savaş neticesinde manastır birçok kez el değiştirir. Bu süreçte oldukça yıpranır. Bir süre harabe olarak kalır. 793 senesinde Mardin ve Kefertüt⁸⁰ Metropoliti olan Mor Hananyo tarafından restore edilerek takdis edilir⁸¹. Mor Hananya manastırı restore ettirmekle kalmayıp, manastırda yaşayan rahip sayısını artırmak için çalışır. Rahip sayısının 80 e kadar ulaştığı bilinmektedir. Birçok kitap da toplatmıştır. Manastıra hizmet vermek için Eski kale köyüne 1000 aile yerleştirir. Mor Hananyo'nun yaptığı çalışmalardan dolayı manastır onun adıyla anılmaya başlanır⁸².

Manastır, tarihi ve nedeni kesin olarak bilinmemekle beraber bir dönem de “*Mor Evgin Manastırı*” olarak adlandırılmıştır. Bir rivayete göre; Mor Evgin'in rahiplerinden Mor Benyamin'in ve öğrencilerinden 10 yaşındaki bir çocuğun kemikleri Nusaybin yakınlarındaki bir manastırdan getirilerek buraya gömülmüş⁸³. Bu nedenle de buraya Mor Evgin Manastırı denir. Bir diğer rivayet ise; IV. yy ın sonunda ya da V. yy ın başında yaşamış olan ve vefat ettiğinde kendi adıyla anılan manastıra defnedilen Mor Evgin, öğrencilerinden Mor Benyamin'e rüyasında görünür. Kendi cesedi ile manastırda bulunan 10 azizin cesedinin Mor Şeymun Manastırına götürülmesini vasiyet eder. Mor Evgin'in cesedi manastıra nakledildikten sonra da onun adına

---

⁷⁷ Akyüz, *Deyrü'l-zafaran*, s 16

⁷⁸ Dolapönü, a.g.e.,s 142

⁷⁹ Barsavm, *Deyrü'l-zafaran Manastırı Tarihi*, s 19

⁸⁰ Kefertüt: Kızıltepe-Koçlu Köyü

⁸¹ Barsavm, *Deyrü'l-zafaran Manastırı Tarihi*, s 19

⁸² Akyüz, *Deyrü'l-zafaran*, s 30

⁸³ Dolapönü, a.g.e., s 142

izafeten Mor Evgin Manastırı diye anılır⁸⁴. Ancak bu rivayetin çelişkili olduğu düşünölmektedir.

Deyru'z-zafaran Manastırında özel bir yerde muhafaza edilen on iki bin azizin kemiklerinden dolayı manastır “*On İki Bin Aziz Manastırı*” adı ile de adlandırılmıştır⁸⁵. Manastır bazı kaynaklar da “Mor Şleymun ve On İki Bin Aziz Manastırı”⁸⁶, diğer bazı kaynaklarda da “Mor Evgin ve On İki Bin Aziz Manastırı” olarak geçmektedir⁸⁷.

Günümüzde manastır için kullanılan, en meşhur ve en yaygın isim “*Deyru'z-zafaran Manastırı*” dır. Bu isim XV. yy dan sonra kullanılmaya başlanmıştır.

2.2 Manastırın Bölümleri

Farklı dönemlerde yapılan eklemelerle günümüzdeki şeklini almış olan manastır birçok bölümden oluşmaktadır. Bunlar;

- Mor Hananyo Kilisesi
- Meryem Ana Kilisesi
- Mor petrus Kilisesi
- Azizler Evi
- Patrik, Metropolit ve Rahiplere Ait Odalar

Bu bölümlerden bahsedecek olursak;

2.2.1 Mor Hananyo Kilisesi

---

⁸⁴ Barsavm, *Deyrü'l-zafaran Manastırı Tarihi*, s 19

⁸⁵ Dolapönü, a.g.e., s 141

⁸⁶ Barsavm, *Deyrü'l-zafaran Manastırı Tarihi*, s 20

⁸⁷ Yakup Bilge, *Geçmişten Günümüze Deyrü'l-zafaran Manastırı*, Gerçeğe Doğru Kitapları, İstanbul 2006, s 73

Manastırın doğusunda bulunan ana kilisedir. Bizans İmparatoru Anistas döneminde (M.S 493-518) yapıldığından halk arasında Ananias olarak da anılır. Mor Hananyo Kilisesi, İmparator Anistas'ın emriyle Şufnay oğulları Theodore ve Theodosi kardeşler tarafından yapılmıştır⁸⁸. İmparator Anistas, Persler karşı savunma amaçlı olarak Dara şehrini inşa etme kararı alır. Bunun üzerine bölgedeki mimar, inşaatçı ve zanaatkârları toplar. Dara şehri kısa zamanda bitirilince imparator mimarlardan ve ustalardan bu bölgede manastırlara kiliseler inşa etmelerini ister⁸⁹. Ancak Efram Barsavm'a göre bu kiliseyi 793-816 yılları arasında Mardin ve Kefertüt Metropolitleri olan Mor Hananyo inşa ettirmiştir⁹⁰.

Kilise haç şekli üzerine inşa edilmiş bir mimariye sahiptir. Uzunluğu 17,7 m, genişliği ise 12,3 m'dir. Çatısı 12 metre çapında bir kubbeye örtülmüştür. Halk arasında '*Kubbeli Kilise*' olarak anılmasının nedeni de budur. Kilisenin 5 kapısı bulunmaktadır. Kapılardan ikisi kuzey ikisi güney bir tanesi de batı tarafında bulunmaktadır. En büyük kapı ahşaptan yapılmış olan batı kapısıdır. Bu kapının üzerinde Mor Balayın şiirlerinden ve peygamber Davud'un kitabından cümleler oyulmuştur. Bu kapının sağına haç motifi içersinde Yunan alfabesinin ilk ve son harfleri (Alfa ve Omega) işlenmiştir⁹¹.

Kilisede üç mezbah⁹² vardır. Her mezbah da birer tanede kduşkudşin⁹³ bulunmaktadır.

Bir zamanlar kilisenin iç duvarları üzerinde; İsa'nın vaftizi, göğe yükselişi, İncilin yazarları, Mor Evgin'in kemiklerinin manastıra taşınmasını simgeleyen freskler bulunmaktaymış. Zamanla nemden zarar gören bu fresklerin üzeri 1903 yılında Patrik II. Abdülmesih tarafından sıvanır. Geriye sadece Mor Hananyo freski kalır. Bu freskin uzunluğu 270 cm, eni ise 66 cm dir⁹⁴.

---

⁸⁸ Akyüz, *Deyrü'l-zafaran* s 18

⁸⁹ Bilge, *Deyrü'l-zafaran* s 45

⁹⁰ Barsavm, *Deyrü'l-zafaran Manastırı Tarihi*, s 3

⁹¹ Alfa ve omega harfleri İncil'deki "Başlangıç ve son benim" cümlesine göndermedir. (Vahy 22-13)

⁹² Mezbah: Kutsal kurbanın kesildiği bölümdür. Ayin esnasında diyakoslar burada durur.

⁹³ Kduşkudşin: Kutsalların kutsalı anlamına gelmektedir. Kilisede ayinin icra edildiği bölümdür.

⁹⁴ Gabriel Aydın , a.g.e., s 24

Kilisenin dış duvarının üzerinde ise on iki astrolojik burcun kabartma resimleri bulunmaktadır. Bunun anlamı, kiliseye her ulustan kişinin katılabileceğidir⁹⁵.

Kilisenin güney-batı köşesinde sütun şeklinde eski bir çan kulesi mevcuttur. İçten yukarıya doğru dolambaçlı ince bir merdivenle çıkılmaktadır. 1878 yılında Maden Metropolitisi Musullu Mor Dyonisiyos Behnam Kiyal inşa ettirmiştir⁹⁶.

2.2.2 Meryem Ana Kilisesi

Yapılış tarihi tam olarak bilinmemekle beraber, VI. yy da inşa edildiği tahmin edilen, manastırın en eski kilisesidir. Kilise manastırın kuzeyinde ve Mor Hananyo Kilisesinin yanında yer almaktadır. Genişliği 10,75 m, uzunluğu ise 14,2 m dir. Kilisenin batısında bir salon mevcuttur. Bu salon, Hristiyanlığın erken dönemlerinde bu dini kabul eden ancak daha vaftiz olmayanların dua sırasında beklediği salondur⁹⁷.

Kilisede sekizgen şeklinde bir vaftiz havuzu mevcuttur. 1963 yılında yeni bir vaftiz havuzu daha yaptırılmıştır.

Meryem Ana Kilisesinde üç mezbah bulunmaktadır. Ana mezbahın yer döşemesinde bizans dönemine tarihlenen Antakya'dan getirilmiş mozaikler mevcuttur. Mezbah, Bizans'ın pişmiş tuğlalarıyla yapılmış üç çapraz tonozla örtülüdür⁹⁸.

Mezbahda 1699 da yapılmış ahşap kduşkudşinler vardır. El işçiliği ile yapılmış olan kduşkudşinlerin üzerinde Süryanice cümleler yazılıdır.

---

⁹⁵ Akyüz (1998), a.g.e., s 22. Bir diğer düşünceye göre; manastır, Nuh'un gemisi, bu hayvan motifleri de Nuh'un gemisine aldığı hayvanlardır. Yani bu gemiye binen ya da bu kiliseye giren kurtuluşa erer. [Bilge, *Deyrü'l-zafaran*, s 50]

⁹⁶ Barsavm, *Deyrü'l-zafaran Manastırı Tarihi*, s 4

⁹⁷ Bilge, *Deyrü'l-zafaran*, s 41

⁹⁸ Keser, a.g.e., s 32

2.2.3 Mor Petrus Kilisesi

Deyru'z-zafaran Manastırının en yeni kilisesi olan Mor Petrus Kilisesi, Meryem Ana Kilisesinin üzerinde bulunmaktadır. Patrik İğnatiyus II. Gevergis tarafından elçi Mor Petrus adına 1696-1699 yıllarında yaptırılmıştır. Genişliği 7,45 m, uzunluğu ise 8,55 m dir. Metropolit ve Patriklerin bir araya geldiği ve suntruniso⁹⁹ törenlerinin ve sinotların¹⁰⁰ yapıldığı kilise olması nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir. Bu nedenle halk arasında 'Kürsü Kilisesi' ya da 'Taç Kilisesi' olarak da anılmaktadır¹⁰¹.

Kilisenin mezbah kısmının ortasında bulunan mermerden yapılmış taşın Antakya'daki ilk kiliseden geldiğine inanılır¹⁰². Bu kutsal taş 518 yılında Antakya'dan çıkmak zorunda kalan Süryani Patrikleri tarafından getirilmiş ve kilise inşa edilince de mezbahına konmuştur. Taşın üzerinde bir hayat ağacı ve iki koyun rölyefi vardır¹⁰³.

2.2.4 Azizler Evi (Beth Kadişe)

Mor Hananyo Kilisesinin güneydoğusunda bulunan ve aynı avluyu paylaşan bölüm ataların mezarlığı olarak da bilinen Beth Kadişe'dir. Buraya defnedilmiş olan Patrik ve Metropolitlerden dolayı Azizlerin Evi de denmektedir. Yapılış tarihi Mor Hananyo Kilisesi ile aynı tarihe yani M.S 493-518'e uzanmaktadır. Uzunluğu 10,55 m, genişliği ise 5,40 m dir. Binada yedi mezar bulunmaktadır. Bu mezarlardan üç tanesi Patriklere, dört tanesi Metropolitlere ayrılmıştır. Mekânı iki bölüme ayırırsak, girişteki kısım sağda iki niş ve solda iki niş olmak üzere karşılıklı dört mezarın bulunduğu ilk bölümdür. Bu dört mezar metropolitlere ayrılan mezarlardır. İkinci bölüm daha küçük olup mekânın doğusundadır ve burada da Patriklere ait olan üç mezar bulunmaktadır.

---

⁹⁹ Suntruniso : Taç giyme ve kürsüye oturma töreni.

¹⁰⁰ Sinot: Patrik başkanlığında kilise ve cemaat işlerini ilgilendiren konuları tartışmak ve karara bağlamak için Metropolitlerin katılımıyla yapılan dini toplantılar.

¹⁰¹ Bilge, *Deyrû'l-zafaran*, s 57

¹⁰² Gabriel Aydın, a.g.e., s 24

¹⁰³ Bilge, *Deyrû'l-zafaran*, s 58

Manastırın bu bölümünün mezarlık olarak kullanılmadan önce ilaç veya tıp ilminin icra edildiği bir yer olabileceğini söyleyenlerde vardır¹⁰⁴. Manastırın V.yy da doğunun üniversitesi olması ve ilk tıp fakültesinin manastırda kurulmuş olması bu tezi doğrulamaktadır¹⁰⁵.

Azizler evinde gömülmüş ve adları tespit edilebilen din adamları şunlardır¹⁰⁶:

1) Patrik İğnatius V.Yusuf Bar Vahib	1333
2) Patrik İğnatius İsmail	1365
3) Patrik İğnatius Şahab	1381
4) Patrik İğnatius II. Abrohom	1412
5) Patrik İğnatius I. Yeşu	1421
6) Patrik İğnatius I. Behnam	1455
7) Patrik İğnatius Halaf	1484
8) Patrik İğnatius Yuhanna	1494
9) Patrik İğnatius I. Davut	1521
10) Patrik İğnatius I. Abdallah	1557
11) Patrik İğnatius II. Gevergis	1708
12) Patrik İğnatius IV. Gevergis	1781
13) Patrik İğnatius Matta	1817
14) Patrik İğnatius V. Gevergis	1836
15) Patrik İğnatius Abdunur	1839
16) Patrik İğnatius II. İlyas	1847
17) Patrik İğnatius IV. Petrus	1894
18) Patrik İğnatius II. Abdulmesih	1915
19) Doğu Mafiryarı II. İğnatius	1164
20) Doğu Mafiryarı Baselios Bişara	1795
21) Mardin Metropoliti I. Hananyo	684
22) Mardin Metropoliti II. Hananyo	816

¹⁰⁴ Bilge, *Deyrü'l-zafaran*, s 53

¹⁰⁵ Dolapönü, a.g.e., s 143

¹⁰⁶ Bilge, *Deyrü'l-zafaran* s 52; Akyüz, *Deyrü'l-zafaran* s 28; Barsavm, *Deyrü'l-zafaran Manastırı Tarihi*, 38-42

23) Mardin Metropoliti IV. Yuhanon	1165
24) Şamişat Metropoliti Yuhanna Şemun	1177
25) Mor Yakup Manastır Metropoliti Yakup Barkaynoyo	1365
26) Kartmin Manastır Metropoliti Yuhanna Gevergis	1495
27) Nutfo Manastır Metropoliti Julius Bibyanus	1638
28) Kudüs Metropoliti Ğriĝorios Gevergis	1773
29) Mor Malke Manastır Metropoliti Mor Severius	1841
30) Kürsü Manastır Metropoliti Ğriĝorios Behnam	1846
31) Midyat Metropoliti Filüksinos Zeytun	1855
32) Maden Metropoliti Dionosios Behnam	1879
33) Tillo Metropoliti Kurillos Gevergis	1917
34) Diyarbakır Metropoliti Dionosios Abdunnur	1933
35) Mardin Metropoliti Filüksinos Hanna Dolabani	1969

2.2.5 Patrik Metropolit ve Rahiplere Ait Odalar

Manastırın ikinci katında, güney cephesinde Patrik IV. Petrus'un, patrik, metropolit ve rahipler için yaptırdığı odalar bulunmaktadır. İki kişilik olan bu odaların her biri haç şeklinde tonozlarla örtülmüştür. Bu odaların dışında bir de patrikler için yapılmış bir oda da mevcuttur ki bu diğerlerinden farklıdır. Kare planlı olan odanın duvarları tavana doğru sekizgen, kesişen kemerler şeklinde kubbeye örtülüdür¹⁰⁷.

2.2 Manastırın Patriklik Merkezi Oluşu

Süryanilerin, Bizans ile Pers imparatorluklarının güç gösterisinde buldukları bir alanda yaşıyor olmaları, onların her durumda hedef olmaları sonucunu doğurmuştur.

---

¹⁰⁷ Keser, a.g.e., s 34

Bizans'ın Anadolu'da ve Ortadoğu'da ilerlemeler kaydetmesiyle Patriklik merkezi birçok kez yer değiştirmek zorunda kalmıştır¹⁰⁸.

Hristiyan dünyasında meydana gelen tartışmalar neticesinde, Süryani Patriği I. Severius (ö. 538)' un sürgüne gönderilmesiyle Süryani Patrikhane Merkezi ilk merkez olan Antakya'dan ayrılır. Bölgedeki karışıklıklar yüzünden Patrik birçok farklı yerde ikamet etmek zorunda kalır. 969 yılında, Malatya'da "*Barid Manastırı*" kullanılmaya başlanır. Bir süre sonra merkez yine Malatya'daki "*Mor Barsavmo Manastırı*" na taşınır¹⁰⁹. 1034 senesinde 4. Diyonosiyos, İslam Meliklerinin himayesine sığınarak Patriklik kürsüsünü Diyarbakır (Amid)'daki "*Meryem Ana Kilisesi*" ne taşır. Burada ikamet etmesine rağmen Deyrü'z-zafaran Manastırına'da sürekli gelip gider. Böylece Manastır henüz bir merkez olmasa da, Manastırda ilk ikamet eden Patrik O olur. Ancak sonraki Patrikler merkezi tekrar Malatya'daki "*Mor Barsavmo Manastırı*"na taşırlar¹¹⁰.

Deyrü'z-zafaran Manastırında bulunan, Mor Hananyo Kilisesinin doğu cephesindeki Patrik İğnatius II. Abdülmesih tarafından 1903 senesinde yazdırılan Süryanice kitabede, Patrikhane Merkezinin 1056 senesinde Deyrü'z-zafaran Manastırına taşındığı belirtilmektedir¹¹¹. Ancak tarihçilerin çoğunun kabul ettiği genel görüş şöyledir: Patrik Athanasios zamanında, Patrikhane Merkezinin Deyrü'z-zafaran Manastırına alınmasına dair teklifler getirilir. Patrik bunu uygun bulur ancak aniden vefat etmesi sebebiyle, merkezin taşınması 18 Ekim 1166 senesinde Patrik olarak seçilen Mihayel Rabo tarafından gerçekleştirilir.

1293 senesine kadar, Mor Barsavmo Manastırı ve Deyrü'z-zafaran Manastırı birlikte merkez olarak kullanılmıştır. 1293 senesinde İğnatios Vahip'in Patriklik Kürsüsüne oturmasıyla Deyrü'z-zafaran Manastırı resmen Patrikhane merkezi olmuştur¹¹². 1932 senesine kadar da Süryani Kadim Ortodoks Kilisesine merkezlik yapmıştır.

---

¹⁰⁸ Mehmet Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, Chiviyazıyınları, Ankara 2003, s 72

¹⁰⁹ Akyüz, *Deyrü'l-zafaran*, s 34

¹¹⁰ Barsavm, *Deyrü'l-zafaran Manastırı Tarihi*, s 46

¹¹¹ Bkz; Ekler Bölümü, Belge 2

¹¹² Barsavm, *Deyrü'l-zafaran Manastırı Tarihi*, s 47

1932 senesinde mevcut bulunan Patrik III. İlyas Şakir'in Hindistan'da vefat etmesinden sonra, 1933 senesinde yeni patrik Suriye'den seçilen Efram I. Barsavm olur. Yeni Patriğin Suriye uyruklu olmasından dolayı Türkiye'de ikamet edememesi neticesinde Patrikhane merkezi Kutsal Sinod'un kararıyla Suriye'nin Humus şehrine taşınır. Kanuna göre; Türkiye'de hizmet verecek olan ruhaninin Türk vatandaşı olması gerekiyordu¹¹³. Böylece Patriklik Merkezi yedi asır Süryani Kadim Patrikhanesi olan Deyrû'z-zafaran Manastırından taşınır.

Patrikhane merkezi son olarak 1959 yılında Patrik İğnatiyos III. Yakup tarafından Suriyenin Şam şehrine taşınmıştır ve hala orada bulunmaktadır.

Deyrû'z-zafaran Manastırının tarihinde önemli yere sahip olan Patrikler şunlardır:

I. Mihael Rabo (1166-1199): Mor Barsavmo Manastırında ki resamet töreninden sonra Deyrû'z-zafaran Manastırında Kürsüye Oturma (Taç Giyme) töreniyle Patrik olmuştur. Böylece Patriklik Merkezi Diyarbakır'dan Mardin'e taşınmış olur. I Mihael Rabo manastır için 29 maddelik bir kanun yazmıştır.

İğnatiyos V. Yusuf Bar-Vahib (1293-1933): 1 Kasım 1293 senesinde Deyrû'z-zafaran Manastırında Patrik resmedildi. 1303 senesinde toplanan sinotta 10 maddelik bir kanun yazdırdı. 1933 senesinde vefat etti. Manastırdaki Azizler evine gömüldü.

İğnatiyos XII. Yuhanna (1483-1494): Mardin doğumludur. Manastırın etrafındaki kaynak sularını kanallarla manastırın içine getiren kişidir. Manastıra ait olan Firdevs bölgesini aldı ve etrafını bahçeyle çevirdi. Manastırın bazı odalarını da tamir ettirmiştir.

İğnatiyos Abdallah (1521-1557): Kilitmara (Eski Kale) köyünde doğmuştur. Manastırın savaşı ve saldırılar nedeniyle tahrip olmasından dolayı Patrikhaneyi geçici bir süre Diyarbakır'a taşımıştır. Matbaanın icadını haber alınca, İncil'in matbaada bir

---

¹¹³ Gabriel Akyüz, "Mardin Dördüncü Yüzyılda Metropolitlik Merkezi oldu.", *Kurkmo*, İstanbul 2005 Yıl 1, S 1, s 33

baskısını yaptırmak için Muşe adındaki bir rahibi iki el yazması İncil nüshası ve referans mektupları ile Roma'ya yolladı. Süryanice İncil 1555'de Viyana'da bastırıldı.

İğnatiyos II. Gevergis (1687-1708): 1687 senesinde Patrik olarak resmedildikten sonra Halep'e oradan da Diyarbakır'a gider. Bir süre sonra Manastıra tekrar döndüğünde yapının büyük bölümünün yıkıldığını ve içinde de hayvanlarıyla birlikte çevre köylülerinin kaldığını görür. Bunun üzerine bölgenin Emiri İsmail Bey'den yardım ister. Emir Manastırı boşalttırır. Bundan sonra üç yıl süren kapsamlı bir tamirat yapılır. Antakya'daki ilk kiliseden gelen ve kutsal kabul edilen mermer bir taş Mor Petrus kilisesinin mezbahına konur. 1708 senesinde çıkan salgın hastalığa yakalanan Patrik üç gün içinde vefat eder. Azizler Evine gömülür.

İğnatiyos III. Gevergis (1745-1768): Urfalı Şemun'un oğludur. 1745 senesinde Patrik olarak resmedilmiştir. Patrikhane ile ilgili kanunlar düzenlemiştir. 1749 senesinde toplanan sinotta okulların eğitim seviyelerinin yükseltilmesi ve kitapların düzenlenmesi konusunda kararlar almıştır. O'nun döneminde manastır kütüphanesine önemli miktarda kitap toplanmıştır.

İğnatiyos II. Yakup (1847-1871): Kılıtmara köyünde doğmuştur. İstanbul'da bir matbaa satın alarak Süryanice harfler döktürmüş ve kitap basmıştır. 1847 senesinde Patrik olarak resmedildi. 1853 senesinde Firdevs bölgesine, sivillerin gidip dinlenecekleri büyük bir eyvan yaptırdı. Manastırın etrafına bağ ve badem ağaçları diktirdi.

İğnatiyos IV. Petrus (1872-1894): Musullu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Dini eğitimini Deyrü'z-zafaran'da aldı. 1872'de Patrik resmedildi. Manastır'da onarımlar yaptırdı. Manastır'da bulunan matbaaların yurtdışından getirilmesini sağladı. Bu matbaada Süryanice, Osmanlıca, Arapça ve Türkçe birçok eserler basıldı. 1883 senesinde Mardin'de nişan ve nikah konusunda 15 maddelik yasa koydu. 1890

senesinde de Musulda düğün ve cenazeler konusunda kanunlar koydu. 1894'te Mardinde vefat etti. Azizler Evine gömüldü.¹¹⁴

---

¹¹⁴ Yakup Bilge, *Deyrü'l-zafaran*, s 81-97

BÖLÜM 3: BİR EĞİTİM KURUMU OLARAK DEYRU'Z-ZAFARAN MANASTIRI

3.1. Süryanilerde Eğitim

Tarih boyunca Süryaniler bilime, eğitim ve öğretime çok önem vermiş bir millettir. Felsefe, tarih, çeviri, tıp, astronomi, fen bilimleri ve edebiyat alanlarında önemli isimler yetiştirmiş ve önemli eserler vermişlerdir. Özellikle tercüme ve tıp alanlarında ön plana çıkmışlardır. Yunancadan Süryaniceye yaptıkları çeviriler sayesinde, tıp alanında çok fazla bilgi sahibi olan Süryaniler, daha sonra bu kitapları Arapçaya da çeviriyorlardı. Böylece doğu ve batı arasında köprü vazifesi görmüşlerdir.

Süryaniler M.S. II. yy'dan başlayarak XII. yy'a kadar Aşağı ve Yukarı Mezopotamya'da, kilise bünyesinde 50 ye yakın okul açmışlardır. Bunların en önemlileri şunlardır:

- ✓ Urfa Okulu (M.S. II. yy – M.S. 489)
- ✓ Solik ve Katisfun/Medain Okulu (M.S. II. yy)
- ✓ Antakya Teoloji Okulu (M.S. 290 – M.S. 430)
- ✓ Birinci Nusaybin Okulu
- ✓ Mor Gabriel Manastırının Okulu (M.S. 397 – M.S. XII. yy)
- ✓ Mor Zoğe Manastırının Okulu (M.S. 483 – M.S. 954)
- ✓ İkinci Nusaybin Okulu (M.S. 489- M.S. XII. yy)
- ✓ Riş-Hayno/Ras-el-ayn (Ceylan Pınar) Okulu (M.S. 536)
- ✓ Kın-Neşrin Manastırının Okulu (M.S. 530 – M.S. XI. yy)
- ✓ Başayke Okulu (M.S. VI. yy)
- ✓ Mor Matay Manastırının Teoloji Okulu (M.S. VI. yy – M.S. XIII. yy)
- ✓ Ninve/Musul Okulu (M.S. VII. yy)

- ✓ Mor Cercis Okulu (M.S. V. yy)
- ✓ Zukannin Manastırının Okulu (M.S. IV. yy)
- ✓ Hamud Manastırının Okulu (M.S. VII. yy – IX. yy)
- ✓ Mor Barsavmo Manastırının Okulu (M.S. 790 – M.S. XIII. yy)
- ✓ Mor Barıd Manastırının Okulu (M.S. 969 – M.S. 1243)
- ✓ Malatya Okulu (M.S. 969 – M.S. 1243)
- ✓ Harran Okulu
- ✓ Deyru'z-Zafaran Okulu (M.S. V. yy – M.S. XX. yy)¹¹⁵

Hristiyanlığı kabullerinden sonra din eğitimine ağırlık veren Süryaniler, İsa'nın soluğunu bütün insanlara ulaştırmayı yaşam biçimi olarak benimsemiş havariler ve havarilerin takipçilerinin davet faaliyetleri ilk din eğitimi faaliyetlerini oluşturmuştur¹¹⁶. İlk dönemlerde, havariler tarafından vaaz yoluyla yapılan eğitim faaliyetleri, sonraki yüzyıllarda, kilise ve manastırların kurulmasıyla, daha sistemli bir şekilde buralarda devam etmiştir. Eğitimin din temelli olması, eğitmenlerin din adamlarından oluşması ve genç nesillere verilecek olan eğitimin temelinde inanç eğitiminin ön planda tutuluyor olması, eğitim öğretim faaliyetlerinin dini mekânlarda yapılmasının en önemli sebepleridir. Dolayısıyla din ve eğitim teorik anlamda iç içe olduğu gibi kurumsal anlamda da iç içe olmuştur¹¹⁷. Süryani kilise ve manastırlarında da bu durum açıkça gözlemlenebilmektedir.

Manastırlarda rahiplik organizasyonu çerçevesinde bir hayat IV. yy da başlamıştır¹¹⁸. Süryani geleneğinde iffetini Tanrı'ya adanmış münzevi rahipler manastırda yaşamış ve cemaat hizmetinden sorumlu tutulmamışlardır. Bunların içinde kültürlü ve kabiliyetli olanlar, Patriğin ve kilise genel yönetim kurulunun isteği ile Metropolitliğe namzet olarak bir mıntıkaya yönetici olarak tayin ve takdis edilebilmişlerdir¹¹⁹.

¹¹⁵ Akyüz, *Süryaniler*, s 238-283

¹¹⁶ Talip Atalay, "İlk Dönem Süryani Din Eğitimine Giriş", *Süryaniler ve Süryanilik II.*, (Hazırlayanlar: Ahmet Taşgın, Eyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli), Orient yay, Ankara 2005, s171

¹¹⁷ Özcoşar, a.g.e., s 345

¹¹⁸ Gabriel Akyüz, *Mardin İlinin Merkezinde Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, Resim Ofset, İstanbul 1998, s 34

¹¹⁹ Bülbül, a.g.e., s 83

Süryani kiliseleri çok uzun süre özellikle dini olan eğitimi kendi ellerinde tutmuşlardır. Bu durumun nedenleri şöyle sıralanabilir:

Hristiyanlığı yaymak için yetişmiş misyonerlere duyulan ihtiyaç neticesinde kiliseler zamanla birer eğitim kurumuna dönüştürülmüşlerdir. Hristiyanlığın yayılmasıyla meydana gelen teolojik tartışmalar kilise mensuplarının kendi görüşlerini savunabilmek adına araştırmalar ve çalışmalar yapmalarının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Öyle ki, sadece din eğitiminin de yetersiz kalması neticesinde felsefe, yunanca, tıp eğitimleri de müfredatlarına girmiştir. Süryanilerin medeniyetlerin beşiği olan Mezopotamya’da yaşıyor olmaları ve dolayısıyla Mezopotamya’nın kültür mirasına sahip olmaları ve Bizans Kilisesinin baskısından doğuya kaçan bilim adamlarının katkılarının da, Süryani kiliselerindeki eğitim öğretim faaliyetlerinin devamlılığında ve bilimsel gelişmelerde etkisi olmuştur.

XIII. yy dan itibaren, Müslümanların bilimsel çalışmalarda ilerlemeleri ve dolayısıyla da bilimin Müslümanların denetimine geçmesi neticesinde Süryani eğitim ve bilimi eski önemini kaybetmiştir. Bu durumun oluşmasında Moğol ve Timur saldırılarının da etkisi olmuştur¹²⁰.

XVI. yy da Süryanilerin yaşadıkları bölgelerin Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle, yaşamları İslami hoşgörünün garantisi altına alınır. Osmanlı Devleti, topraklarında yaşayan gayrimüslimleri hangi ırka mensup olurlarsa olsunlar, hangi dine inanıp hangi dili konuşurlarsa konuşsunlar, baskı ve zulüm yapmadan yönetmiştir¹²¹. Fatih Sultan Mehmet döneminde gayrimüslimlere verilen haklarla hukuki bir zemin kazandırılmıştır. “Millet Sistemi ” denilen bir yönetim şekli geliştirilmiş ve bütün azınlık toplulukları, inançlarına göre gruplandırılarak, yönetim merkezi İstanbul’da olan bir milletin üyesi olarak idare edilmişlerdir. Süryaniler ayrı bir gurup olarak kabul edilmemiş ve bir süre Ortodoks Rum Patrikhanesine bir sürede Ermeni Gregoryan Kilisesine bağlı kabul

---

¹²⁰ Özcoşar, a.g.e., s 350

¹²¹ Bkz; Ekler Bölümü, Belge3, Belge 4, Belge 5

edilmişlerdir¹²². Eğitim alanında da kendi dillerinde ve kendi hazırladıkları müfredat çerçevesinde eğitimlerine devam etmişlerdir. Eğitim öğretim faaliyetleri hiç kesintiye uğramamıştır. Devlet 1856 Islahat Fermanına kadar bu okullara karışmamıştır. Islahat Fermanının ilanıyla, gayrimüslimlerin okul açma hakları devam etmekle birlikte müfredat ve öğretmenlerinin Meclis-i Maarif'in denetimine alınması gündeme gelmiştir¹²³.

I. Dünya Savaşı döneminde bütün azınlık okullarında görüldüğü gibi Süryani okullarının sayısında da azalma görülmektedir. Savaş şartlarının ağırlığı Süryani eğitimini de olumsuz etkilemiştir. Gabriel Aydın'ın eserinde belirttiğine göre; 1915 senesinde vaziyet öyle bir hal alır ki Deyrû'z-zafaran Manastırını saldırılardan korumak için hükümet askeri birlik göndermek zorunda kalır¹²⁴. 1978 senesinde Süryanice öğretimi ve Süryani Ortodoks Papazlarının eğitimi ayrılıkçı ve yasadışı olduğu gerekçesi ile ilk defa yasaklanır. Daha sonra 1997 senesinde, Lozan Antlaşmasına göre azınlık sayılmamalarından dolayı manastırlardaki Süryanice öğretimi ikinci kez yasaklanmıştır¹²⁵.

3.2 Deyrû'z-Zafaran Manastırı Okulunun Kuruluşu ve Amacı

Tarih boyunca, Süryaniler için önemli bir merkez olan Deyrû'z-zafaran Manastırında, zaman zaman eğitim faaliyetleri, azalıp artmakla beraber tamamen kesintiye uğradığı dönem tespit edilmemiştir. XX. yy da manastırda öğretmen okulu olarak resmi bir okul açılmıştır¹²⁶. Manastırın dış batı cephesinde gerşuni¹²⁷ yazı ile yazılmış kitabeden de anlaşıldığı şekliyle; Metropolit Behnam Semerci tarafından 1905 senesinde Deyrû'z-zafaran Manastırında açılan Süryani Ortodoks Patriklik Merkezinin Okulu, üç sene

¹²² İbrahim Özcoşar, "Süryani Kiliselerinde Eğitim", *Süryaniler ve Süryanilik II.*, (Hazırlayanlar: Ahmet Taşgın, Eyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli), Orient yay, Ankara 2005, s 199

¹²³ Özcoşar, a.g.e., s 201

¹²⁴ Gabriel Aydın, a.g.e., s 35

¹²⁵ Talip Atalay, "Günümüz Süryani Kilisesi ve Manastırlarında Din Eğitimi", *Din Araştırmaları*, 2005, VIII, 41

¹²⁶ Akyüz, *Deyrû'l-zafaran*, s 25

¹²⁷ Gerşuni: Süryani harflerini kullanarak Arapça yazılan yazılara verilen ad.

eğitim verdikten sonra maddi sebepler yuzunden kapatılır¹²⁸. 1913 senesinde Patrik II. Abdullah tarafından tekrar açılan okul 1915 senesine kadar eğitim verdikten sonra kesin olmayan bir sebepten dolayı tekrar kapanmıştır¹²⁹.

Deyrü'z-zafaran Manastırında açılan bu okulun amacı Süryani kaynaklarda şöyle geçmektedir:

- Süryani Ortodoks Kiliselerine mensup gençleri, ilim ve edebiyat dallarında eğitmek,
- Fazilet, iyi ahlak, sevgi, alçakgönüllülük, dinin diğer koşulları ve gereksinimlerini öğretmek,
- Öğrencilere rahiplik sikkesine girmeleri için teşvik etmek ve onları yetiştirmek,
- Süryani ilk ve orta dereceli okullarına öğretmenler yetiştirmek,
- Süryani milletin işlerini düzenli bir şekilde yürütebilmek ve eski şan ve şerefine ulaşabilmesini sağlamak¹³⁰.

Yüksek öğrenim veren bu okulda yetişen öğretmenler Süryani okullarına tayin edilirdi. Bu öğretmenlere verilen diplomalar Süryanice ve Osmanlıca olarak iki ayrı dilde basılmaktaydı¹³¹. Öğretmen Okulundan mezun olan en önemli kişiler şunlardır: Patrik III İlyas ŞAKİR, Patrik I. Efrem BARSAVM, Metropolit Hana DOLAPÖNÜ, Rahip Cebrail ALLAF¹³².

1932 senesinde Patrikhane merkezinin Deyrü'z-zafaran Manastırından ayrılmasıyla birlikte buradaki eğitimin alt yapısı da dağılır ve bu alanda Manastırın fonksiyonu azalır. Eğitim konusunda hassas olan Hana Dolapönü'nün 1947 senesinde Metropolitliğe atanması ve Patrik Efrem Barsavm'ın da bu konudaki desteğiyle Manastırdaki dini eğitim faaliyetleri hızlanmıştır¹³³.

---

¹²⁸ Barsavm, *Deyrü'l-zafaran Manastırı Tarihi*, s 66

¹²⁹ Akyüz, *Deyrü'l-zafaran*, s 47

¹³⁰ Akyüz, *Deyrü'l-zafaran*, s 45

¹³¹ Bkz; Ekler Bölümü, Belge 1

¹³² Akyüz, *Süryaniler*, s 283

¹³³ Bilge, *Deyrü'l-zafaran* s 102

1949 senesinde Patrik Efrem Barsavm Yuhanna Dolapönü'ne yazdığı mektupta, manastırda bir seminer okulu açılmasının gerekliliğine değinerek girişimlerde bulunulmasını ister¹³⁴. Bunun üzerine Deyrü'z-zafaran Manastırında, Ruhani yetiştirmek amacıyla üç yıllık bir İncil kursu açılması talebiyle Mardin Valiliğine başvuruda bulunulmuştur. Dönemin Milli Eğitim Müdürlüğünden gelen cevapta kursun maksadı, ders müfredatı, kurs masraflarının nasıl temin edileceği ve bu kursa ihtiyaç duyan cemaatin sayısının ne kadar olduğu sorulur ve talebin Bakanlığa yapılmasının gerektiği söylenir. Ancak başvurunun kabulü için gerekli görülen bütçenin Patriklik tarafından karşılanamayacak olması neticesinde kursun açılışı ertelenmiştir¹³⁵.

Günümüzde Deyrü'z-zafaran Manastırında bulunan medreselerde, yalnızca örgün öğrenimleri boyunca buralarda yatılı kalan öğrenciler öğrenim görmektedirler. İlköğretim 6. 7. 8. sınıf ve lise çağından olan bu öğrenciler, gündüzleri örgün öğretim kurumlarına devam edip, örgün öğretimlerinden sonra manastırda dini eğitim (Kilise tarihi, Olaf-bet, Tekso) ve dil eğitimi (Süryanice) almaktadırlar¹³⁶. Bu öğrencilerin büyük çoğunluğu ailelerinin yaşadıkları çevrelerde gidebilecekleri bir örgün eğitim kurumu ya da kilise medresesi bulunmayan, çoğunlukla köylerden gelen ilköğretim ve lise düzeyindeki çocuk ve ergenlerden oluşmaktadır¹³⁷. Bunun yanı sıra Deyrü'z-zafaran Manastır Semineri tarafından yaz kursları düzenlenmektedir. Yaz aylarında altı haftalık süreyi kapsayan kurslarda yurt içinden ve yurt dışından öğrenciler alınmaktadır. Öğrenciler; dua, ilahi ve kilise makamlarını öğrenmektedirler¹³⁸.

3.3 Deyrü'z-Zafaran Manastırı Okulunun Ders Programı

¹³⁴ Mektubun metni için bkz; Gabriel Akyüz, "1949 Yılında Deyrü'l-zafaran Manastırında Seminer Okulunun Açılması" *Kurkmo*, 2007, Yıl 3, S 6, s 55

¹³⁵ Atalay, *Günümüz Süryani Kilisesi ve Manastırlarında Din Eğitimi*, s 41

¹³⁶ Saliba Özmen, *İdem*, İstanbul Süryani Ortodoks Metropolitliği Haber ve Kültür Dergisi, Ekim 2005, s 27

¹³⁷ Atalay, *Günümüz Süryani Kilisesi ve Manastırlarında Din Eğitimi*, s 57-58

¹³⁸ "Deyrü'l-zafaran Manastırında Yaz Okulunun Açılması", *Kurkmo*, 2005, Yıl 1, S 2-3, s 47

Deyrû'z-zafaran Manastırında açılan okulda birçok alan üzerine dersler verilmekteydi. Dil öğretimi üzerinde önemle durulmuştur. Ana dilleri olduğundan, ilerleyen zamanlarda okulun resmi dili olacağından ve daha sonra bütün derslerin Süryanice okutulacak olmasından dolayı Süryanice dil eğitimine çok önem verilmiştir. Bunun yanı sıra, o dönemler okulun resmi dili olan Arapça, Devletin resmi dili olduğu için Türkçe, Türkçenin bütünleştiricisi olduğundan Farsça ve Hindistan'da yaşayan Süryaniler ile iletişim kurabilmek için İngilizce dil eğitimi verilmiştir. Türkçe dersinin müfredata girmesinin sebeplerinden biri olarak, 1895 senesinde “*Vilayat-ı Şahane Maarif Müdürlerinin Vezai'fını Mübeyyin Talimat*”ı ile gayrimüslim okullarında Türkçe dersinin öğretim programlarına girmesi ve mezun olmak için Türkçeye vakıf olmanın şart koşulması da gösterilebilir¹³⁹. Öğrencilerin Arapça dilinde eser yazabilecek seviyeye gelmeleri şart koşulurken, Farsça, okutulmakta yarar görülen bir dil olarak görülmüştür¹⁴⁰. Arapçaya bu kadar önem verilmesinin sebeplerinden biri de devlet kademelerinde yer alabilmek için Arapça bilmenin gerekliliğidir¹⁴¹.

Dil eğitimin yanı sıra verilen dersler şunlardır: Hristiyanlığın temelini oluşturan Mesihsel eğitim. Hz İsa'nın “Gökte ve yeryüzünde tüm yetki bana verilmiştir. Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencim yapın. Onları Baba, Oğul, Kutsal Ruh adına vaftiz edin. Sizlere buyurduğum her şeyi tutmaları için kendilerini eğitin.”¹⁴² emrinden hareketle, ilk dönem havarilerin vaaz yoluyla gerçekleştirdiği eğitim faaliyeti sonraki dönemlerde yoğunluklu olarak kiliselerde devam etmiştir. Manastırdaki okulun eğitiminin temelini de din eğitimi oluşturmaktaydı. İncil'in yorumları, Kilise tarihi ve kuralları, ibadetler, ayinlerin yönetilmesi Mesihsel eğitimin müfredatını oluşturmuştur.

Din eğitiminin yanında okulda; matematik, mühendislik konuları, tabii ve siyasi coğrafya, Türkiye coğrafyası, Süryani tarihi, Kilise tarihi, Türkiye tarihi gibi kültür dersleri de verilmiştir.

---

¹³⁹ Özcoşar, a.g.e., s 364

¹⁴⁰ Akyüz, *Deyrû'l-zafaran*, s 45-46

¹⁴¹ Özcoşar, a.g.e., s 364

¹⁴² Matta 28:18-20

Bir öğretmen okulu olmasından dolayı, öğretmenlerin kaideleri ve hatiplik dersleri de okutulan dersler arasındadır. Bunların dışında güzel yazı yazma ve yazarlık yöntemi dersleri de okutulmuştur.

Süryani kilisesinde ayinler kendine has makamlı ilahiler eşliğinde yapılmaktadır. Koro ve ilahi olmadan ayin yapılamayacağı için Süryani müziği eğitimi de verilmiştir. Müfredatı org, ilahi ve şarkılar oluşturmuştur¹⁴³.

3.4 Deyrû'z-Zafaran Manastırı Okulunun Öğretim Kadrosu

Eğitimin, dini kurumlarda yapılması ve eğitimin temelini, dini eğitimin oluşturması neticesinde öğretmenlik müessesesini din adamları oluşturmaktaydı. Bu din adamlarına “Malfono” denmekteydi¹⁴⁴. Manastırdaki öğretim elemanları arasında hiyerarşik bir düzen mevcuttu ve dini rütbeler ile eğitim kademeleri iç içe geçmiş durumdaydı. Kutsal kitabın anlamını sözcüklere bağlı olarak açıklamak, manevi bir anlam bulunduğu bu göstermekle görevli kişiye *Yorumcu (Mfasqono)*, Kutsal Kitabı doğru okuma sanatını öğretmekle görevli olanlara *Okutman (Maqriyono)*, Felsefe dalında uzman olanlara *Araştırmacı (Boduqo)*, Kutsal Kitaptaki derin anlamı açıklamakla görevli kişiye *Tasarlamacı (Mhagyono)*, yazı yazmayı öğretmekle görevli olanlara *Yazıcı (Sefro)* denirdi¹⁴⁵.

Deyrû'z-zafaran Manastırı Okulunun resmen eğitime açıldığı 1913 senesinde, Manastırın Müdürü Rahip İlyas Koro, Müdür Yardımcısı Rahip Tuma Kassir, Rahip Hanna Dolapönü ve Mihayel Hikmet Çakke öğretmenlik yapmıştır. Dini Bilimler öğretmenliğini Rahip İlyas Koro, Süryani Müziği öğretmenliğini Rahip Tuma Kassir, Süryanice ve Arapça dillerinin öğretmenliğini Rahip Hana Dolabani, Türkçe ve

---

¹⁴³ Akyüz, *Deyrû'l-zafaran*, s 47

¹⁴⁴ Atalay, *Günümüz Süryani Kilisesi ve Manastırlarında Din Eğitimi*, s 44

¹⁴⁵ Özcoşar, a.g.e.,s 362

İngilizce dillerinin öğretmenliğini Mihayel Hikmet Çakke üstlenmiştir¹⁴⁶. Bunun yanında Manastırdaki hiyerarşik düzen içindeki eğitim kademelerindeki görevleri tespit edilememiştir.

3.5 Deyrû'z-Zafaran Manastırı Okulunda Eğitim Gören Önemli Kişiler

Deyrû'z-zafaran Manastırı Okulu, resmen 1905 senesinde açılmış olmasına rağmen, eğitim faaliyetleri, manastır olarak kullanıldığı günden itibaren var olduğundan, mezunlarından bahsederken biz burada 1905 senesini dikkate almadan Deyrû'z-zafaran Manastırında eğitim almış patrik, mafıryan, metropolit ve önemli Süryani bilginlerinden bahsedeceğiz.

Daralı Yuhanna (ö. 860): Manastırda eğitim gören ve birçok eserler bırakan en önemli Süryani din adamıdır. Eserlerinde; Kilise eğitimi ve yönetiminden, ayin törenleri ve dualarından, Yaratılış ve İsa Mesih'in öğretilerinden, bahsetmiştir. Bir de İncil tefsiri bulunmaktadır. 825 senesinde Dara Metropolitliğine atanmış ve 25 sene bu görevi sürdürmüştür.

Taşkökü Oğlu İyavennis Yakup (ö. 1231): Eserleinden sadece "ayin Kitabı" günümüze kadar gelebilmiştir. 1220-1231 seneleri arasında Mardin, Nusaybin Harran ve Habur Episkoposluğunda bulunmuştur.

Vuheyyip Oğlu (ö. 1333): Mardin'de doğmuş ve eğitimini Deyrû'z-zafaran Manastırında yapmıştır. 1285 senesinde Mardin Metropolitliğine, 1293 senesinde de Patrikliğe takdis edilmiştir. Kilise dua ve namazlarını, kanun ve nizamlarını, Süryanice ve Arapça alfabelerini ve Kilise ayinlerini içeren eserler bırakmıştır. Patrik olarak takdis dilmesiyle birlikte, manastırı patriklik makamına getiren kişi olmasıyla da Manastır tarihinde ayrıca önemli bir yeri bulunmaktadır.

---

¹⁴⁶ Akyüz, *Deyrû'l-zafaran*, s 47

Iġnatiyos İsmail (ö. 1366): Mardinli olup, Diyarbakır Metropolitliğinden Patrikliğe takdis edilmiştir. Büyük oruç ile ilgili yazdığı bir şiir kitabı bulunmaktadır.

Garip Oğlu Yusuf (ö. 1375): Diyarbakır doğumlu olup eğitimini Deyrú'z-zafaran Manastırında tamamlamış ve 1340 senesinde Diyarbakır Metropolitliğine atanmıştır. Bir ayin kitabı yazmıştır.

Garip Oğlu İbrahim (ö. 1412): Deyrú'z-zafaran Manastırında eğitimini tamamlamıştır. 1375'te Diyarbakır Metropolitliğine ve 1382'de Patrikliğe takdis edilmiştir. Eserleri içinde, bir ayin kitabı ve Eliazarın vefatı ile ilgili bir yorum bulunmaktadır.

Şeylillah Oğlu Yuhanna (ö. 1498): Mardin'de doğmuş ve eğitimini Deyrú'z-zafaran Medresesinde tamamlamıştır. 1471'de Diyarbakır ve Savur Episkoposluđuna, 1483'de de Patrikliğe takdis edilmiştir. Eserleri arasında; Mor Mihail Rabo'nun Yaşam öyküsü ve manzumeler, mesajlar, şiirler kitabı bulunmaktadır.

Rahip Davut (ö. 1500): Karyeteyn doğumludur. Yüksek öğrenimini Manastırda tamamlamıştır. Eserleri arasında; Şiir, divan ve on bir kasideden oluşan bir kitapçık, Zebur tefsiri, söylev kitabı bulunmaktadır.

Gürçli Yusuf (ö. 1537): Halep'te doğmuştur. Yüksek öğrenimini Manastırda yapmıştır. 1510 senesinde Kudüs Metropolitliğine takdis edilmiştir. Eserleri şunlardır: Atalara ait tarih kitabı, Üç söylev, Şiir ve faydalı mesajlar.

Mansuriyeli Abdulgani (ö. 1575): Mardin'in Mansuriye köyünde doğmuştur. Eğitimini Deyrú'z-zafaran Manastırında almış ve 1557'de Mafıryanlığa yükselmiştir. Eserleri arasında bir ayin kitabı bulunmaktadır.

Patrik Nimetallah (ö. 1585): Mardin’de doğmuştur. Deyrû’z-zafaran Manastırında yüksek öğretimini yapmıştır. Edebiyat, tarih, mantık, astronomi ve tıp alanında çalışmalar yapmıştır. 1555’de Doğu Mafıryanlığına, 1557’de Patriklik makamına takdis edilmiştir. Eserleri arasında; Doğu batı tarihleri arasında mukayese kitabı, İtalya tarihini anlattığı bir kitap, bir mersiye kitabı ve bir ihticac risalesi bulunmaktadır.

Patrik Şükrallah (ö. 1743): Mardin doğumludur. İlk ve yüksek öğrenimini Deyrû’z-zafaran Manastırında yapmıştır.1729 senesinde Halep metropolitliğine, 1722 senesinde patrikliğe takdis edildi. Mesih’in ulviyeti ve insanlığı ile ilgili bir kitabı, birde vaiz kitabı bulunmaktadır.

Musullu İsa (ö. 1743): Musul doğumludur. Yüksek öğrenimini Deyrû’z-zafaran’da yapmıştır.1718 senesinde Deyrû’z-zafaran Metropolitliğine atanmıştır. Eserleri: Bakire Meryem anaya övgü şiiri, Patrik İshak’ın yaşam öyküsü ve çeşitli konuları içeren vaiz kitabıdır.

Diyarbakırlı Abdunnur (ö. 1755): Diyarbakır doğumludur. Yüksek öğrenimini Deyrû’z-zafaran Manastırında tamamlamıştır. Basımı Deyrû’z-zafaran Matbaasında yapılan “Mesihsel Öğretim” adlı bir kitap yazmıştır.

Halepli Cercis (ö. 1773): Halep’te doğmuştur. Yüksek öğrenimini Deyrû’z-zafaran Manastırında tamamlamıştır.1729 senesinde Metropolitliğe atanmıştır.

Rahip Yeşuh Garibo (ö. 1916): İlk ve yüksek öğrenimini Deyrû’z-zafaran Manastırında yapmıştır. Patrik Abdülmesih’in sekreterliğini yaptıktan sonra Kırklar Kilisesi Okulunun müdürlüğüne atanmıştır. Eğitime önem vermiş ve okulun kalkınması için çok çaba harcamıştır.

Patrik III. İlyas Şakir (ö. 1932): Mardin doğumludur. İlk ve yüksek öğrenimini Deyrû’z-zafaran Manastırında tamamlamıştır. 1908 senesinde Metropolit, 1917

senesinde de Patrikliğe takdis olunmuştur. 1932'de Hindistan'da vefat etmiştir. Onun vefatıyla beraber patriklik merkezide Deyrû'z-zafaran Manastırında ayrılmıştır.

Tuma Aras (ö. 1946): Diyarbakır doğumludur. Öğrenimini Deyrû'z-zafaran manastırında yapmıştır. 1923 senesinde Mardin Turabdin metropolitliğine atanmıştır. Süryanice Hattatlığı ve Kilise Musikisi üzerine eserleri vardır.

Efrem I. Barsavm (ö. 1957): Musul'da doğmuştur. Yüksek öğrenimini Deyrû'z-zafaran Manastırında tamamlamıştır. Yurt içi ve yurt dışında birçok araştırmalar yapmıştır. Lübnan'ın Zahle kentinde "İlahiyat Koleji"ni kurmuştur. 1918'de Humus Metropolitliğine, 1933'de patrikliğe takdis olunmuştur. Eserlerinden bazıları şunlardır: Tahfitelruhiye-Namaz kitabı; Mesihsel Öğretim; Dırelnefise-Kilise Tarihi; Lulu Menthur- Süryani edebiyatı; Süryani Terimlerle Arapça telaffuzu; Tarihi edebi yazışmalar, şiirler, vaazlar, mesajlar. Bu kitaplarının yanı sıra birçok makalesi de bulunmaktadır.

Hanna Dolapönü (ö. 1969): Mardin'de doğmuştur. Yüksek öğrenimini Deyrû'z-zafaran manastırında tamamlamıştır. Deyrû'z-zafaran Manastırı Okulunun resmen açık olduğu dönemlerde, okulda Süryanice ve Arapça dillerinin öğretmenliğini yapmıştır. Manastırın basın-yayın müdürlüğünü de yapmış ve birçok eser basmıştır. 1947 senesinde Mardin Deyrû'z-zafaran Metropolitliğine atanmıştır. Arapça, Süryanice ve Türkçe dillerinde yazılmış eserler ve çevirilerden oluşan 70 eser bırakmıştır.

Cebrail Allaf (ö. 1985): Mardin'de doğmuştur. Yüksek öğrenimini Deyrû'z-zafaran Manastırında görmüş ve kendini manastıra adamıştır. 1950 senesinde manastırda kurulan İncil Kursunun öğretim üyeliğini yapmıştır. 1961 de kursun müdürü olmuştur. 1966 senesinde Mardin Deyrû'z-zafaran Metropolitliğine atanmıştır.

İlyas Çankaya (ö. 1985): Midyat-Hapsinas köyünde doğmuştur. İlk ve yüksek öğrenimini Deyrû'z-zafaran Manastırında tamamlamıştır. 1982 senesinde Mardin Metropolitliğine takdis edilmiştir.

Kurilos Yakup: Midyat-Ayivert köyünde doğmuştur. İlk ve yüksek öğrenimini Deyrû'z-zafaran Manastırında tamamlamıştır.1959 senesinde Şam yöresi metropolitliğine atanmıştır. Süryanice sözlük çalışması yapmıştır.

Julius Yeshu Çiçek (ö. 2005): Eğitimini Deyrû'z-zafaran Manastırında tamamlamıştır.1977 senesinde Avrupa'daki Süryanilere Patrik vekili olarak tayin edilmiştir.1979 senesinde Orta Avrupa memleketlerine Metropolit olarak takdis edilmiştir. Basın-yayın alanında birçok çalışmalar yapmıştır. Çok sayıda ve çeşitli dillerde, dini ve edebi kitaplar bastırıştır.

İbrahim Türker: Midyat doğumludur. Yüksek öğrenimini Deyrû'z-zafaran Manastırında tamamlamıştır. 1965 senesinde Deyrû'z-zafaran Manastırı İncil Kursuna öğretim üyesi olarak atanmıştır ¹⁴⁷.

Saliba Özmen: İlk dini eğitimi Deyrû'z-zafaran Manastırında almıştır. 2003 senesinde Mardin Metropoliti olarak takdis edilmiştir.

4.6 Deyrû'z-Zafaran Manastırı Okulunun Finansmanı

Okulun finansmanı, Manastırdan ayrı tutulmamıştır. Deyrû'z-zafaran Manastırının da büyük ölçüde gayrimenkule sahip olduğu kaynaklarda geçmektedir. Cemaatten toplanan vergi ve bağışlar önemli bir gelir kaynaklarıdır. Bunların yanı sıra Süryani geleneklerine göre cemaatten kışlık yiyeceklerde toplanmaktaydı.

Patriklik Merkezinin de manastırda bulunması, Manastırın maddi yönden sıkıntı çekmemesini sağlamıştır. Patrik İğnatiyos I Efrem Barsavm'ın bildirdiğine göre Manastırın vakıf malları şunlardır: Musullu Papaz Behnam Kiyyal tarafından

---

¹⁴⁷ Gabriel Aydın, a.g.e., s 37-53 arası

vakfedilen Mardin’de 7 dükkân, Patrik IV Petrus tarafından vakfedilen Bikkere köyü, Benezil köyünden bir kısım arazi, Acı Hello köyünün üçte biri, Manastırın çevresindeki arazide yetişen meyve ağaçlarının gelirleri¹⁴⁸.

Manastırda yatılı olarak kalan öğrencilerin genelinin yoksul aile çocukları olması göz önüne alınarak, onlardan eğitimleri için maddi bir talepte bulunulmamış olmalıdır.

4.7 Deyrû’z-Zafaran Manastırındaki Matbaa ve Faaliyetleri

19. yy da ki modernleşme faaliyetlerinin, eğitim alanındaki etkisi, Süryanilerde Deyrû’z-zafaran Manastırına matbaanın gelmesiyle kendini göstermiştir. Matbaanın varlığı, Süryanilerde, hem eğitim hem de kültürel faaliyetlerin artmasını sağlamıştır. Matbaanın satın mı alındığı yoksa İngiltere Kraliçesi Victoria tarafından hediye mi edildiği konusu tartışmalıdır¹⁴⁹. Matbaanın Manastıra geliş hikâyesi şöyle olmuştur: Patrik IV. Petrus 1877 senesinde gittiği İngiltere gezisi esnasında bir matbaa alır. Kendisi İngiltere’den Hindistan’a gideceği için matbaayı Halep’te bulunan Antanyanus Azar’a gönderir. 1881 senesinde gezisini tamamlayarak döndüğünde daha önce Urfa’ya göndermelerini istediği matbaayı Urfa’dan alarak Mardin’e döner. Patrik henüz gelmeden Patrik vekili de matbaa için Diyarbakır Vilayeti ve Dâhiliye Nezareti ile yazışmaları başlatır. Belgeye göre; Devlet, matbaayı çalıştırma koşullarını hatırlatarak çalıştırma ruhsatını verir. Belgenin metni şöyledir:

“Diyarbakır’de bulunan Süryani Cemaatine mahsus kütübün tab’ısı için müstakil matbaa olmayıp bu yüzden ziyadesiyle dü’çar-ı müşkilat olmakta buldukları beyarıyla mahall-i mezkurde bir bab matbaa küşadına ruhsat i’tası hakkında millet-i merküme patrik vekili tarafından vuku bulan istid’a üzerine mugayir-i usu-il hal ve hareketten mücanebet etmek şartıyla kefil-i irae edenlere matbaa küşadı için ruhsat i’tası nizamı iktizasından bulunduğu cihetle orada tesisi istenilen matbaa için dahi sahib-i imtiyazının mahallince usulü bi’t-tahkik kefalet-i hayriyeye rabt olmak ve Süryani lisanı üzere basılacak kütüb ve resail

¹⁴⁸ Barsavm, *Deyrû’l-zafaran Manastırı Tarihi*, s 70

¹⁴⁹ Bilge, *Deyrû’l-zafaran*, s108; Ahmet Taşğın, “Süryani Kadim Ortodoks Patrikhanesinde Yenileşme Çabaları: Deyrû’l-zafaran Manastırında Patriklik Matbaası”, *Süryaniler ve Süryanilik IV*, (Hazırlayanlar: Ahmet Taşğın, Eyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli), Orient yay, Ankara 2005, s 15

evvel-i emrde canib-i hükümetten muayene edilmek ve matbaa dahi Patrikhane dâhilinde olmayıp sair mahallelerde olduğu gibi memleket derununda bulunmak üzere ruhsat i'tasında bir güne mazhar olmadığı matbuat idare-i behiyyesinden bama müzekkire ifade kılınmış ve keyfiyet Daire-i Celile-i Hariciyeye dahi bildirilmiş olmakla şurut-ı mezkure dairesinde icra-yı icabı hususuna himem-i âliye-i daverileri derkar buyurulmak babında emir ve irada men-lehü'l-emrindir”.

Fi Cumadelahire sene 294 ve fi 22 Haziran 93 (5 Temmuz 1877).

Ahmet Cevdet¹⁵⁰

Belgeye göre; öncelikle huzur bozucu hareketlerden kaçınılacak, Matbaanın imtiyaz sahibi hükümetçe incelenecek ve zararlı biri olmadığı anlaşılacak, Süryanice basılacak kitaplar hükümet tarafından incelenecekti. Bu şartlar, o dönemde, azınlıklar tarafından açılan matbaaların, zararlı çalışmalarını önleyebilmek adına, hükümetin basın-yayın mevzuatında yaptığı değişiklikler temel alınarak koşulmuştur. Neticede matbaanın Patrikhane dışında bir yerde olmak koşuluyla ruhsatı verilir¹⁵¹. Ancak matbaa, Deyrû'z-zafaran Manastırında ki ek binalardan birine yerleştirilir. Daha sonra yapılan yazışmalarda Patrik IV. Petrus'un şöyle bir talebi ve açıklaması olur;

“Londra'dan Cemiyet-i Hayriye'den celb edilen matbaanın kurulmasına hayli mesarifi itibarla Cemiyet-i Mezkureden usta celbiyle Mardin'e yarım saat mesafedeki Deyrüzzaafaran'da kurdurulmuş şehre getirilmesi de imkân haricinde olup umur-ı mezhebiyye ibadetimizden başka kütüb tab' edilmemek üzere hükümetten muayenesiyle müdirinden muteber kefil ahz tatil edilmemesinin iradeleri müsterhamdır. ”

*2 Kanunisani 1307
Süryani Patriği Petrus¹⁵²*

Bu telgrafa devlet tarafından şöyle cevap verilir:

“Mardin Süryani Patriğinin iş bu telgrafnamesinde muvzu-i bahs olan matbaa hakkında Adliye ve Mezahib Nezaret-i Celilesinden akdemce varid olan melfuf tezkire üzerine lede't-i tezekkür bu misilli matbaalara ruhas-ı resmiye i'tası

¹⁵⁰ Gabriel Akyüz, *Osmanlı Devletinde Süryani Kilisesi*, Resim Ofset, İstanbul 2002, Belge No: 128, s 137 Bkz; Ekler Bölümü, Belge No: 6

¹⁵¹ Özcoşar, a.g.e., s 428

¹⁵² B.O.A Y.PRK. MF.2/27; Bkz Ahmet Taşğın, “Süryanilerin Basın-Yayın Faaliyetlerine İlişkin Resmi Yazışmalar”, *Süryaniler ve Süryanilik IV*, (Hazırlayanlar: Ahmet Taşğın, Eyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli), Orient yay, Ankara 2005 s 33

Dâhiliye Nezaret-i Celilesine ait olduğuna binaen iş bu telgrafname ile tezkire-i mezkurenin nazaret-i müşarunileyhaya irsali kararlaştırılmış olmakla o babda emir ve ferman hazreti men-lehü'l-emrindir.

Fi 17 Cumadelahire sene 309 ve fi 6 Kanunısani sene 307 ”¹⁵³

Patriğin dilekçesine verilen olumlu cevap neticesinde matbaa, 1882 senesinde, manastırın içinde özel olarak yaptırılan iki katlı binaya yerleştirilir. Ancak matbaa uzun süre usta bulunamadığından çalıştırılmaz. Bunun üzerine Patrik IV. Petrus’un İngiltere seyahatinde de yanında bulunan Kudüs Metropoliti Abdullah Satuf Sadedi tekrar İngiltere’ye gönderilir. Abdullah Satuf Sadedi yanına Suriye’den bir tercüman olarak İngiltere’ye gider. Orada hem dil öğrenir hem de “Süryani Patrikliği Eğitim Topluluğu” başkanı Dr Thermal ile görüşerek kendisinden matbaa konusunda yardım ister. Matbaa konusunda aldığı özel kurs bitince Dr Thermal kendisine her ihtimale karşı bir usta ile dönmesini tavsiye eder. Bunun üzerine Abdullah Satuf Sadedi, bir matbaa ve ustanın yanında, götürdüğü matbaanın da parçalarının bozulma ihtimaline karşı yeni bir matbaa daha alınmasını rica eder. Süryani Okulları Birliği adına alınan matbaayla birlikte, iki matbaa ve usta ile beraber geri döner. Eserler önce Arapça basılır. Daha sonra Abdullah Satuf Sadedi’nin döktüğü kalıplarla Süryanice basımlarda yapılır. Londra’dan Deyrü’z-zafaran Manastırına getirilen ustada, burada bir süre çalıştıktan sonra ücreti ödenerek geri gönderilir ¹⁵⁴.

Matbaanın çalıştırılmasında, Metropolit İvennis İlyas, Rahip İlyas Heluli, Rahip İlyas Şakir ve Rahip Masur Rahipgolla sorumlu olarak görevlendirilir¹⁵⁵. Matbaa bir süre faaliyette kalır. Bu dönemde basılan ilk kitaplar, “*Turus Mamlo*” (Dilbilgisi), “*Yulfono Mşihoyo*” (Mesihsel Öğretiler)’dur¹⁵⁶. 1889 senesinde matbaanın faaliyetlerinin yasaklanması üzerine basım bir süre durdurulur¹⁵⁷. 1908 senesinde matbaa, basım için verilen yeni bir izinle tekrar faaliyete geçer¹⁵⁸. 1911 senesinde dini eserlerin basımına

¹⁵³ B.O.A.Y.PRK. MF 1309.C 17; Bkz Ahmet Taşğın, “Süryanilerin Basın-Yayın Faaliyetlerine İlişkin Resmi Yazışmalar”, *Süryaniler ve Süryanilik IV*, (Hazırlayanlar: Ahmet Taşğın, Eyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli), Orient yay, Ankara 2005 s 34

¹⁵⁴ Taşğın, *Patriklik Matbaası*, s 17

¹⁵⁵ Akyüz, *Deyrü’l-zafaran*, s 42

¹⁵⁶ Taşğın, *Patriklik Matbaası*, s 18

¹⁵⁷ Taşğın, *Patriklik Matbaası*, s 18

¹⁵⁸ Akyüz, *Süryani Kilisesi*, s 137; Bkz Ekler Bölümü Belge No: 7

izni olan matbaaya Arapça edebi, tarihi ve dini eserlerin basılması için de ruhsat verilir¹⁵⁹. 1913 senesinde Hana Dolapönü'nün Manastıra öğretmen olarak gelmesiyle, matbaanın sorumluluğu ona verilir. Dolapönü matbaada "Hikmet" isimli derginin bir sene basılmasını sağlar. Derginin basımında edebiyatçı Mihayel Hikmet Çakkı'da önemli görev üstlenir¹⁶⁰. İlk basılan dergi olmasından dolayı matbaaya "Hikmet Basım Evi" adı verilir. I. Dünya Savaşı nedeniyle ve özellikle Patriklik Merkezinin yurtdışına taşınmasıyla matbaanın faaliyetleri tekrar kesintiye uğrar. 1927-1940 seneleri arasında matbaada basım yapılmaz. 1947 senesinde Metropolit Hanna Dolapönü tarafından matbaa Kırklar Kilisesine taşınarak tekrar faaliyete geçer. "Hikmet" dergisi "Öz Hikmet" adıyla 1952-1954 seneleri arasında tekrar basılmaya başlanır¹⁶¹. Basım 1957 senesinin kadar devam eder¹⁶².

Matbaa Cumhuriyetin ilk yıllarında Mardin'deki tek matbaa olduğundan devletin resmi evrakları da burada basılmıştır.

Matbaada basılan kitaplardan adları tespit edilebilenler şunlardır:

Turos Mamlo, 1888.

Yulfono Mşihoyo, 1888.

Şhimo, 1888.

Tekso Tkurobo, 1888.

Amildi Abdunnur, *Kısa Süryanice Gramer*, 1889.

Amildi Abdunnur, *et-Ta'lim el Mesihi*, 1889.

Efrem Barsavm, *el-Eşhim*, 1890.

Efrem Barsavm, *Kenzu'l-Elhan*, 1908.

Frem Barsavm, *et-Tufetu'r-Ruriyye fi Salati'l-Farziyye*, 1909.

Efrem Barsavm, *ez-Zehretu'l-Kudsiyyefi'dt-Ta'limi'l-Mesihyye*, 1912.

Hizmetü'l-Kuddas ala Medari's-Sene, 1913.

el-Eşhim, 2. baskı, 1913.

¹⁵⁹ Akyüz, *Süryani Kilisesi*, s 137; Bkz Ekler Bölümü Belge No: 8

¹⁶⁰ Barsavm, *Deyrü'l-zafaran Manastırı Tarihi*, s 68

¹⁶¹ Taşğm, *Patriklik Matbaası*, s 22

¹⁶² Akyüz, *Deyrü'l-zafaran*, s 43

ez-Zehretu'l-Kudsiyye, 1913.

el-Hikmet dergisi, 1913-1914.

el-Bi'yye ibn ibri Muhtasar Kenzu'l Erhan.

İbn el-İbri el-Hamame.

Yuhanna Dolapönü, *en-Nihle fi'l-Kiraeti ve'l-Esas fi's-Sarfi's-Süryani*.

El-Eb Efrem Barsavm, *Nüzhetü'l-Ezhanfi Tarih-i Deyru'l-zafaran*, Mardin:
Deyrü'z-zafaran Süryani Matbaası, 1917 ¹⁶³.

---

¹⁶³ Taşğın, *İlk Dönem Süryani din Eğitime Giriş*, s 24-25

SONUÇ

Süryaniler, Anadolu'nun yok olmaya yüz tutmuş, kadim halklarından biridir. Asırlardır bu topraklarda yaşamışlardır. Kendileri devlet kurmamış, yaşadıkları bölgelerde hükmeden devletlerin idaresi altında yaşamışlardır. Buldukları coğrafyanın dünya tarihinde önemli bir bölge olması, birçok savaşlar görmelerine sebep olmuştur. Dolayısıyla farklı devletlerin hakimiyeti altında yaşamışlardır. En rahat yaşadıkları dönem XVI. yy'da bölgenin Osmanlı Devletinin hakimiyetine girmesiyle başlamaktadır. Süryaniler, Osmanlı Devletinin tebaası içerisinde her zaman devletiyle uyumlu, sorun çıkarmadan yaşayan sadık bir azınlık cemaat olarak görülmektedir.

Hristiyanlığın kadim temsilcileri konumundaki Süryaniler Hristiyanlık tarihinde de önemli bir yere sahiptirler. Bağlı buldukları Antakya Kilisesi, Kudüs Kilisesinden sonra kurulan ilk kilisedir ve havariler tarafından kurulmuştur. Putperest kökenli Hristiyanları da kapsayan kilise olduğu için Hristiyanlığın yayılmasında önemli bir yeri bulunmaktadır.

Günümüzde Süryaniler, Türkiye'de yoğunluklu olarak Güneydoğu Anadolu'da, Mardin ve İstanbul civarında yaşamaktadırlar. Bunun yanı sıra dünya üzerinde, Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Hindistan'da yaşayan Süryanilerle birlikte yaklaşık beş milyon nüfusa sahiptirler.

Ülkemiz sınırları içinde Süryani geleneğine bağlı olup en göze çarpan topluluk Süryani Kadimlerdir. Mardin ili sınırlarında bulunan Deyrû'z-zafaran Manastırı'nın 1293 senesinden 1932 senesine kadar Patriklik Merkezi olması, bölgenin onlar için vazgeçilmez olmasına sebep olmaktadır.

Deyrû'z-zafaran Manastırı tarihi açısından Patriklik merkezi olmasının yanı sıra eğitim-öğretim kurumu olarak da önemli bir yere sahiptir. Manastır olarak kullanıldığı günden itibaren eğitim faaliyetleri hep var olmuştur. Özellikle din temelli eğitim faaliyetleri

görülmekle beraber bilim ve edebiyat alanlarında da dersler verilmiş ve önemli Süryani bilginleri yetiştirilmiştir.

Mezopotamya kültürünü Hristiyanlık kültürü ile yoğuran Süryanilerin, dünya medeniyetlerine bilim alanında çok büyük faydaları olmuştur. Felsefe, tarih, çeviri, tıp, astronomi, fen bilimleri ve edebiyat alanlarında önemli isimler yetiştirmiş ve önemli eserler vermişlerdir. Özellikle Yunancadan kendi dillerine daha sonrada Arapçaya yaptıkları tercümelemlerle önemli eserlerin kaybolmalarını önledikleri gibi Doğu Medeniyetleri ve Batı Medeniyetleri arasında köprü vazifesi de görmüşlerdir. Bilimin zamanla Müslümanların eline geçmesiyle Süryaniler daha çok teolojik ve edebiyat alanında çalışmalar yapmışlardır.

XIX. yy'da Süryanilerin yenilikçi düşüncelerle tanışmaları, manastır ve kiliselerdeki eğitim anlayışlarını tekrar gözden geçirmelerine neden olmuştur. Eğitimi modernleştirmeye çalışmışlardır. Bu anlamda en önemli faaliyet Manastıra matbaa alınması ve basım-yayın faaliyetlerine geçilmesidir. Bölgenin ilk matbaası olması sebebiyle ayrıca öneme sahiptir. Süryanice, Arapça, Osmanlıca ve Türkçe olmak üzere birçok eser basılmıştır.

KAYNAKÇA

- AKYÜZ, Gabriel, *Deyrü'l-zafaran Manastırının Tarihi*, Resim Ofset, İstanbul (1998).
- AKYÜZ, Gabriel, *Mardin İlinin Merkezinde Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi*, Resim Ofset, İstanbul (1998).
- AKYÜZ, Gabriel, *Osmanlı Devletinde Süryani Kilisesi*, Resim Ofset, İstanbul (2002).
- AKYÜZ, Gabriel, *Tüm Yönleriyle Süryaniler*, Anadolu Ofset, İstanbul (2005).
- AKYÜZ, Gabriel, “Mardin Dördüncü Yüzyılda Metropolitlik Merkezi oldu.”, *Kurkmo*, İstanbul (2005), Yıl 1, S 1, 29–34
- ALBAYRAK, Kadir, “Ermeni, Süryani ve Keldani Kiliseleri”, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara (2007), 141-153.
- Aramiler, *DİA*, İstanbul 1991, III, 268–270
- ATALAY, Talip, “İlk Dönem Süryani Din Eğitime Giriş”, (Hazırlayanlar: Ahmet Taşgın, Eyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli), *Süryaniler ve Süryanilik*, Orient yay, II, Ankara (2005).
- ATALAY, Talip, (2005), “Günümüz Süryani Kilisesi ve Manastırlarında Din Eğitimi”, *Din Araştırmaları*, VIII, 39–68
- AYDIN, Cebrail, *Tarihte Süryaniler*, Sıralar Matbaası, İstanbul (1964).
- AYDIN, Gabriel, *Deyru'l-zafaran*, Bar Habraeus Verlag, Hollanda (1984).

- BEĞTAŞ, Yusuf, “Süryanilerin Görkemi Deyrü’l-zafaran Manastırı”, *Kurkmo*, İstanbul (2007), Yıl 3, S 7–8, 29–34
- BİLGE, Yakup, *Geçmişten Günümüze Deyrü’l-zafaran Manastırı*, Gerçeğe Doğru Kitapları, İstanbul (2006).
- BİLGE, Yakup, *Süryanilerin Kökeni ve Türkiyeli Süryaniler*, Zafer Matbaası, İstanbul (1991).
- BOKFÖRLAG, Bethil, *Mezopotamya Uygarlığında Süryani Halkı*, Anadolu Ofset, İstanbul (2008).
- BÜLBÜL, Mustafa, *Türkiye’nin Süryanileri*, Tasam Yayınları, İstanbul (2007).
- ÇELİK, Mehmet, *Süryani Tarihi I*. Ayraç Yayınları, Ankara (1996).
- ÇİÇEK, Mustafa, *Osmanlı Devletinde Süryaniler*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (2003).
- DOLAPÖNÜ, Hanna, *Tarihte Mardin*, Resim Ofset Matbaacılık, İstanbul (1972).
- DORU, Nesim, *Doğudan Batı Köprü Süryaniler, Felsefe ve Çeviri Geleneği*, Dipnot Yayınları, Ankara (2007).
- DURAK, Nihat, *Süryaniler Açısından 451 Kadıköy Konsili*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (1993).
- DURAK, Nihat, *Süryani Ortodoks Kilise’sinde İbadet*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (2000).

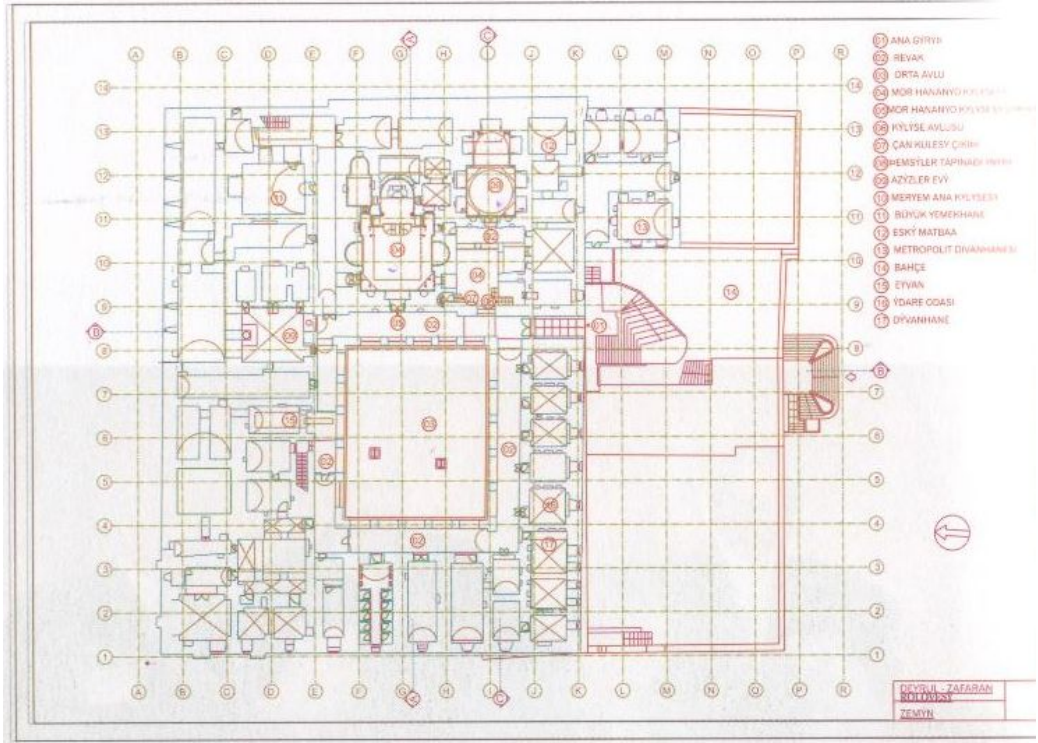
- DURAK, Nihat, “Süryani Ortodoks Kilisesi”, , (Hazırlayanlar: Ahmet Taşgın, Eyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli), *Süryaniler ve Süryanilik*, Orient yay, I, 187-210, Ankara (2005)
- Efrem Barsavm, *Süryani Halkının Adı*, Çev. Gebrail İçmen, Orta Avrupa ve İsveç Süryani Kuruluşları Adı Yayını (1983)
- Efrem Barsavm, *Zihniyetlerin Bahçesinde Deyrü’z-zafaran Manastırı Tarihi ve Mardin Abraşiyesi ile Manastırların Özet Tarihi*, Çev: Gabriel Akyüz, Editörler: İbrahim Özcoşar- Hüseyin H. Güneş, Prestij Reklam, İstanbul (2006).
- Efrem, Barsavm, “1949 Yılında Deyrü’l-zafaran Manastırında Seminer Okulunun Açılması”, *Kurkmo*, Çev: Gabriel Akyüz, İstanbul (2007), Yıl 3, S 6, 55–59
- ERBAŞ, Ali, *Hristiyanlık*, İnsan Yayınları, İstanbul (2004).
- ERBAŞ, Ali, *Hristiyanlıkta İbadet*, Ayışığı Kitapları, İstanbul (2003).
- GÜNDÜZ, Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara (1998).
- GÜNEL, Aziz, *Türk Süryaniler Tarihi*, Diyarbakır (1970).
- İRİS, Muzaffer, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, Ekol Yayıncılık, İstanbul (2003).
- KESER, Elif, *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul (2002).
- Kutsal Kitap*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, Yeni Yasam Yayınları, İstanbul (2006)
- Meydan Larousse*, “Arami” Maddesi, İstanbul (1972), VIII, 712–716

- ÖZCOŞAR, İbrahim, *Bir Yüzyıl Bir Sancak Bir Cemaat 19. Yüzyılda Mardin Süryanileri*, Beyan Yayınları, Ankara (2008).
- ÖZMEN, Saliba, “Deyrü’l-zafaran ve Mor Gabriel Manastırları Süryanilerin Kudüsüdür”, *Kurkmo*, İstanbul (2005), Yıl 1, S 2–3, 4–5.
- ÖZMEN, Saliba, *İdem*, İstanbul Süryani Metropolitliği Haber ve Kültür Dergisi, İstanbul (2005).
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi Yayınları, Isparta (2002).
- SERTOĞLU, Midhat, *Süryani Türklerinin Siyasi ve İçtimai Tarihi*, Baha Matbaası, İstanbul (1974).
- ŞENAY, Bülent, “Ayrılmış Doğu Kiliseleri”, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara (2007), 133-141
- ŞİMŞEK, Mehmet, *Süryaniler ve Diyarbakır*, Chiviyazıları Yayınları, Ankara (2003).
- TAŞĞIN, Ahmet, “Süryani Kadim Ortodoks Kilisesinde Yenileşme Çabaları: Deyrü’z-zafaran Manastırında Patriklik Matbaası”, (Hazırlayanlar: Ahmet Taşğın, Eyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli), *Süryaniler ve Süryanilik*, Orient yay, IV, 1-27, Ankara (2005), .
- TAŞĞIN, Ahmet, “Süryanilerin Basın Yayın Faaliyetlerine İlişkin Resmi Yazışmalar”, (Hazırlayanlar: Ahmet Taşğın, Eyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli), *Süryaniler ve Süryanilik*, Orient yay, IV, 27-39 Ankara (2005).
- TÜMER, Günay ve Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara (2002).

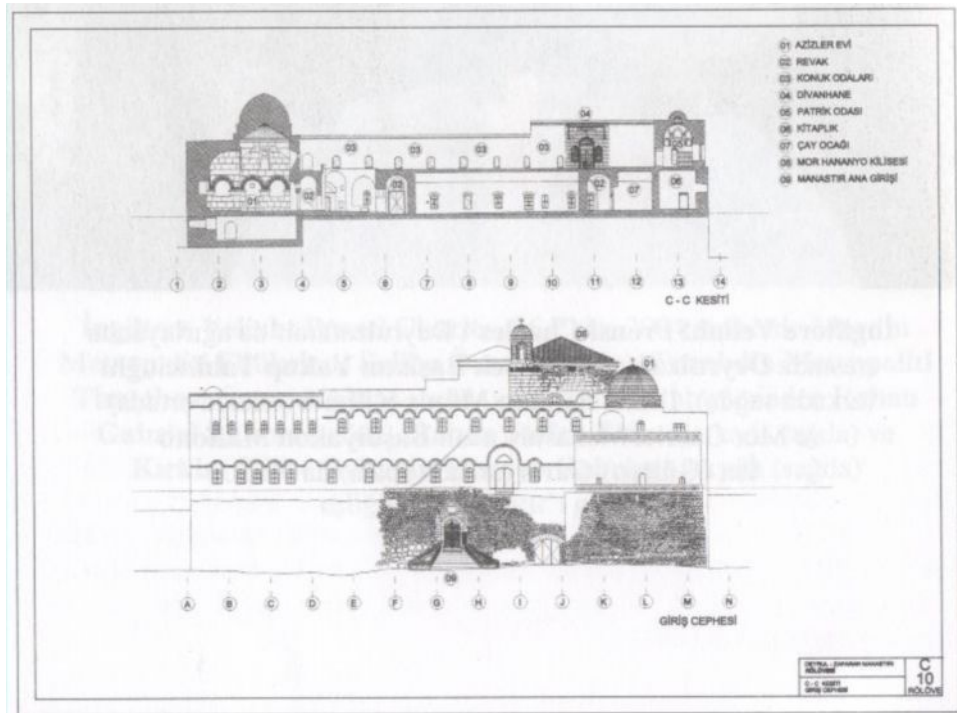
YILDIRIM, Suat, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, Işık Yayınları, İzmir (2005).

EKLER

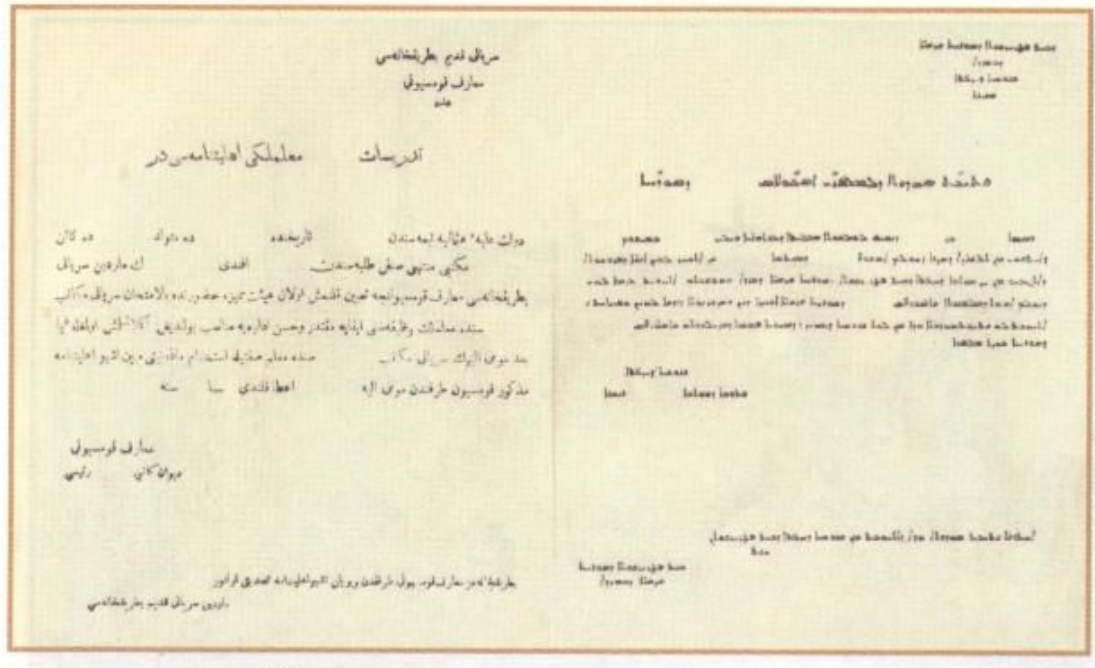

Deyrû'z-zafaran Manastırının krokisi

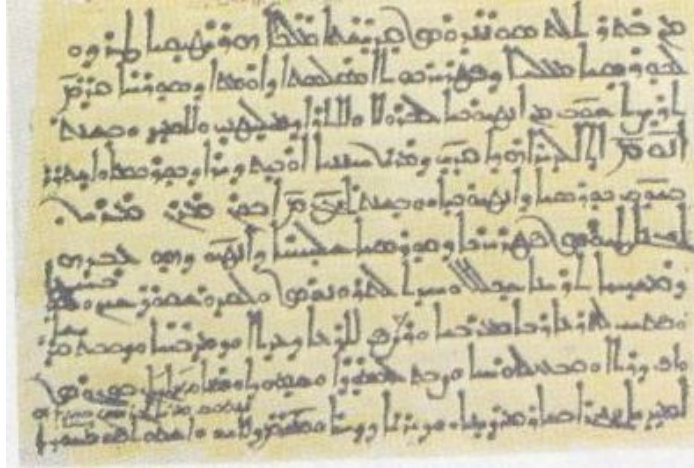

Deyrû'z-zafaran Manastır

EK 1: BELGELER

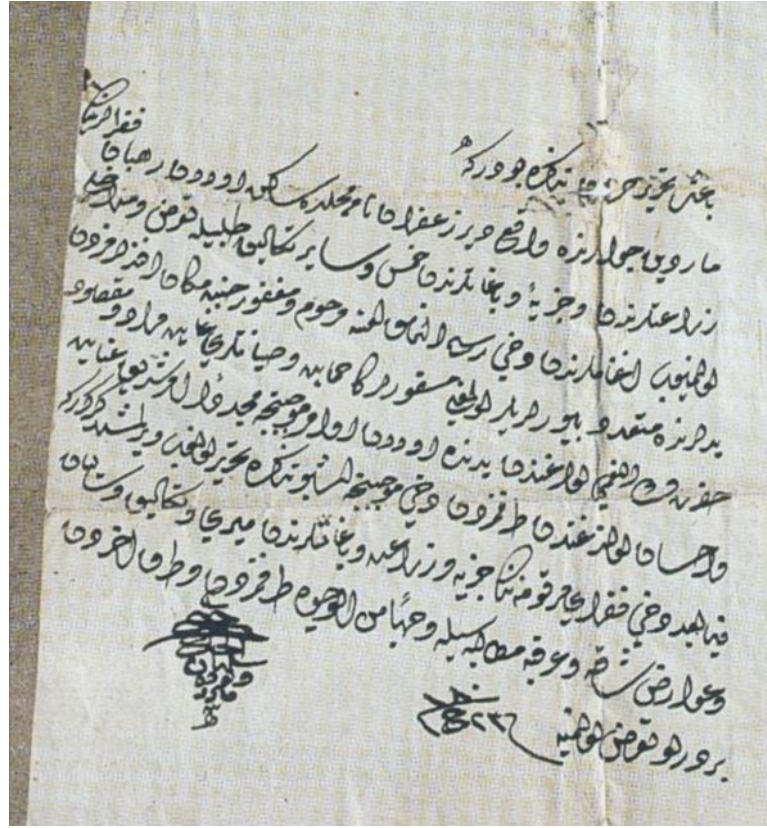
Belge 1: Mardin Süryani Kadim Patrikhanesi Maarif Komisyonu tarafından Deyrû'z-zafaran Okulundan mezun olan öğretmenlere verilen diploma. [Akyüz, (2005), s 282]

Belge 2: Mor Hananyo Kilisesi doğu cephesinde bulunan yazı. Patrik İğnatius II. Abdülmesih tarafından 1903 senesinde yazdırılmıştır. Süryanicedir. Patrikhane Merkezinin 1056 senesinde Deyru'z-zafaran Manastırına geldiği belirtilmektedir. [Bilge, (2006), Ek 2 s 142]

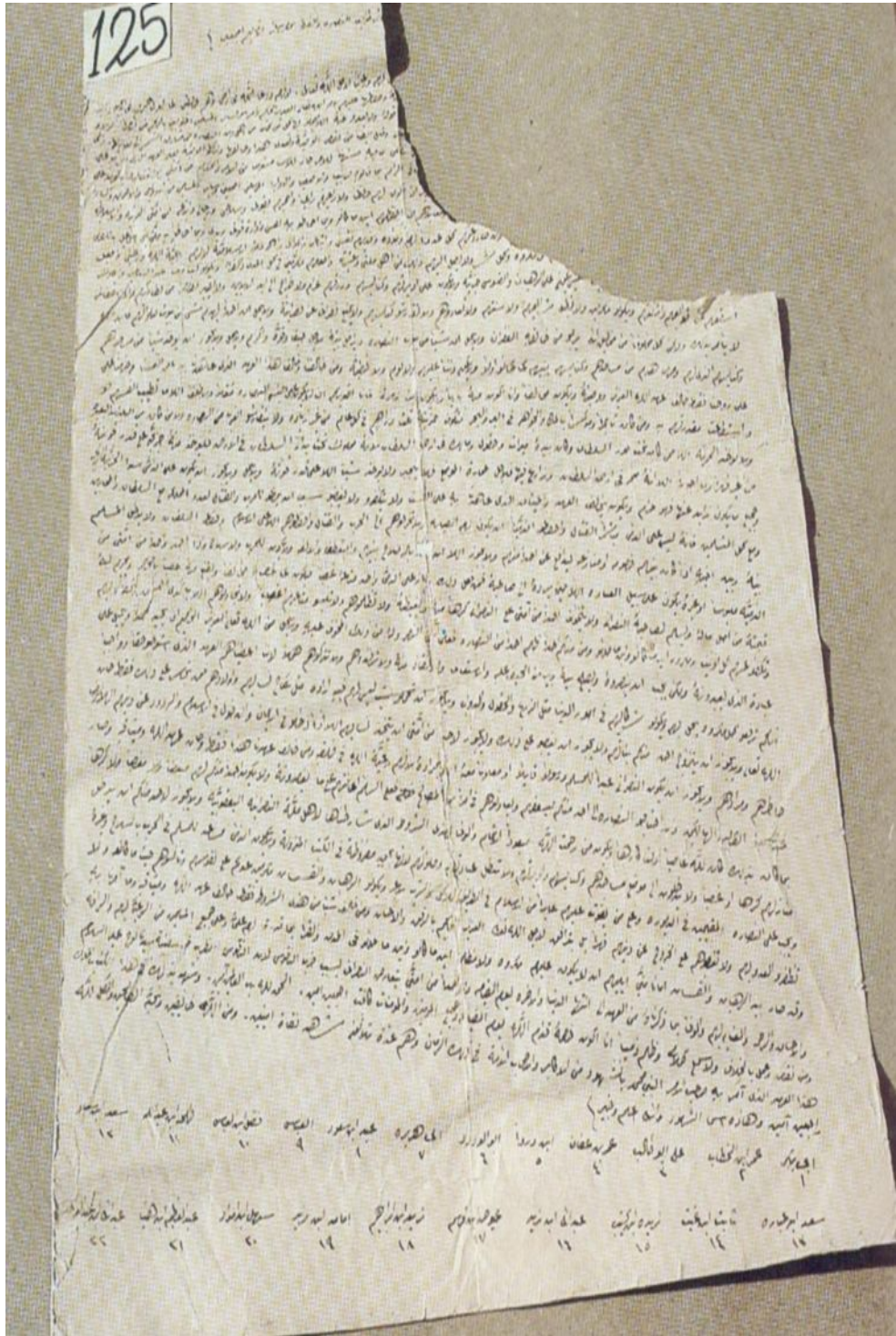

Belge 4: 1766 senesinde I. Abdülaziz döneminde Mardin civarında bulunan Deyrü'z-zafaran Rahiplerinin ziraatından vergi alınmamasını emreden tezkere metni. [Akyüz, (2002), Belge No: 49 s 58]

Bais-i tahrir-i huruf-ı tezkire budur ki:

Mardin civarında vaki Deyr-i Za'faran nam mahalde sakin olan ruhban fukaralarının zira'atlarından ve cizye ve bağatlarından hums vesair tekalif talebiyle ta'arruz ve müdahale olunmayub ağnamlarından dahi resm alınmamak üzere merhum ve mağfur cennet mekan efendilerimizden yedlerinde müte'addid buyrulduklar olmağla mesfurların himayet ve sıyanetleri gayet murad ve maksud hazret-i veliyyü'n-ni'amı olduğundan yedinde olan evamir mucebince müceddeden emr-i şerif, inayet ve ihsan olduğundan tarafımızdan dahi mucebince iş bu tezkere tahrir olunup verilmiştir ki;fi-ma bad dahi fukaray-ı merkumenin cizye ve ziraat bağatlarından miri ve tekalif ve salyane ve avarız-ı şukka ve örfiye mutalebesiyle vechen mine'l-vücuha tarafımızdan ve taraf-ı ahardan bir türlü ta'arruz olunmaya. Fi 23 (Cemaziye'l-ahır) sene 1180

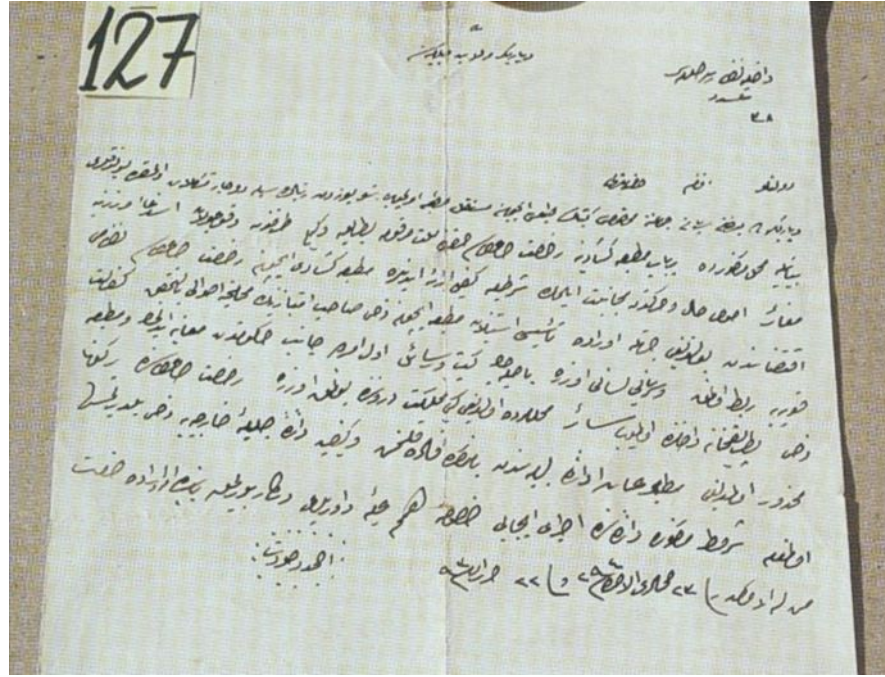
El-Hac
Süleyman
Voyvada-i
Mardin

Belge 5: Hz Muhammed (SAV) döneminde, 30 sahabenin huzurunda, Bizzat Hz Muhammed tarafından Ahmet bin Ebi Talib'in yazısıyla yazılmıştır. Hristiyanlara hiç kimsenin haksızlık yapmaması için verilen vasiyetname niteliğindedir. [Akyüz, (2002), Belge No: 125 s 134]

Bu belgenin üç metre uzunluğundaki ceylan derisi üzerine yazılmış nüshası için bkz: [Akyüz, (2002), Belge No:149]

Belge 6: 1876 senesinde İç işleri Bakanlığı tarafından verilen, Deyrû'z-zafaran matbaasının çalışma izni. [Akyüz (2002), Belge No:127, s 136]

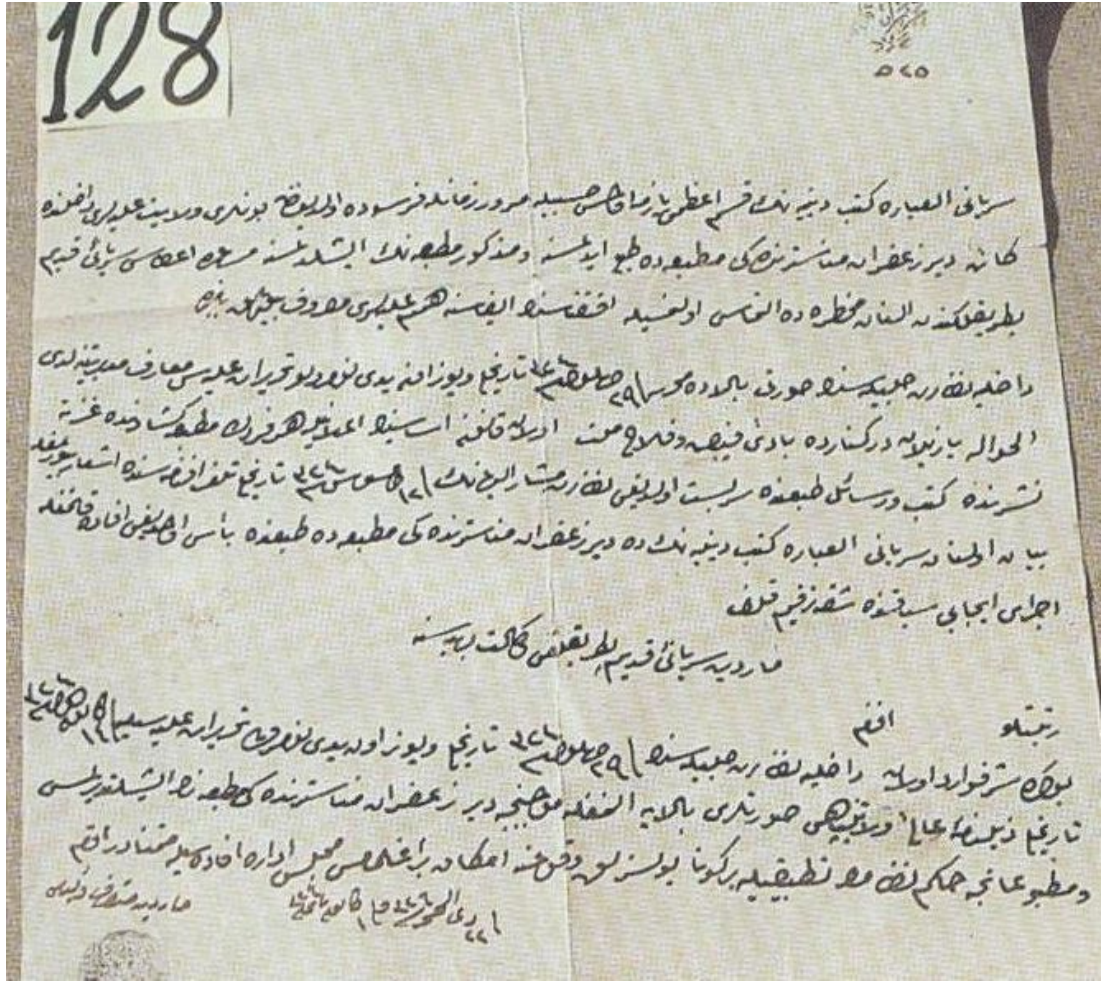
Diyarbakir Vilayet-i Celilesine

Dahiliye Nezareti Celilesi
Aded
38

Devletlü efendim hazretleri

Diyarbakir'de bulunan Süryani Cemaatine mahsus kitabın tab'ısı için müstakil matbaa olmayıp bu yüzden ziyadesiyle düçar-ı müşkilat olmakda buldukları beyanıyla mahal-i mezkurde bir bab matbaa küşadına ruhsat itası hakkında millet-i merkum patrik vekili tarafından vuku bulan istid'a üzerine mugayir-i usul-i hal ve hareketden mücanebet etmek şartıyla kefil-i irae edenlere matbaa kürşadı için ruhsat itası nizamı iktizasında bulunduğu cihetle orada te'sisi istenilen matbaa için dahi sahib-i imtiyazının mahallince usulü bi't-tahkik kefalet-i hayriyeye rabt olmak ve Süryani lisanı üzere basılacak kütüb ve resail evvel emirde canib-i hükümetden muayene edilmek ve matbaa dahi patrikhane dahilinde olmayup sair mahallerde olduğu gibi memleket derununda bulunmak üzere ruhsat itasında bir güne mahzur olmadığı Matbuat İdare-i behiyyesinden ba-müzekkire ifade kılınmış ve keyfiyet Daire-i Celile-i Hariciyeye dahi bildirilmiş olmağla şurut-ı mezkure dairesinde icray-ı icabı hususa himem-i'aliyye-i daverileri derkar buyrulmak babında emir ve irada men-lehü'l-emrindir. Fi 23 Cemaziye'l-ahır sene (1)294 ve fi 22 Haziran sene (12)93

Ahmed Cevdet

Belge 7: 1908 senesinde II. Abdülhamid döneminde basıma ara vermiş olan Deyrû'z-zafaran Matbaasının tekrar çalıştırılması için verilmiş olan belgedir. [Akyüz, (2002), Belge No: 128 s 137]

Mardin Sancağı
Tahrirat Kalemi
Adedi
525

Süryaniyü'l-ibare kütüb-i diniyenin kısm-ı a'zamı yazma olması hasebiyle mürur-ı zamanla fersude olduğundan bunları vilayet-i aliyyeleri dahilinde kain Deyr-i Za'faran Manastırındaki matbaada tab'edilmesine ve mezkur matbaanın işledilmesine müsaade itası Süryani Kadim Patrikliğinden alınan muhtırada iltimas olunmasıyla iktizasının ifasına himem-i'aliyyeleri masruf buyrulmak babında.

Dahiliye Nezareti Celilesinin sureti balada muharrer fi 29 Eylül 1324 tarihli ve yüz onyedü numaralı tahrirat-ı aliyyesi Maarif Müdüriyetine lede 'l-havale yazılan

derkenarda badi-i füyüzat ve felah-ı millet olan Kanun-i Esasinin ilanıyla her ferdin matbaa küşadında, gazete neşrinde, kütüb ve resail tab'ında serbest olduğu Nezaret-i Müşarü'l-ileyhanın fi 12 Ağustos 1324 tarihli telgrafnamesinde iş'ar buyrulmağla icray-ı icabı siyakında şukka terkim kılındı.

Mardin Süryani Kadim Patrikliği Vekalet-i behiyesine

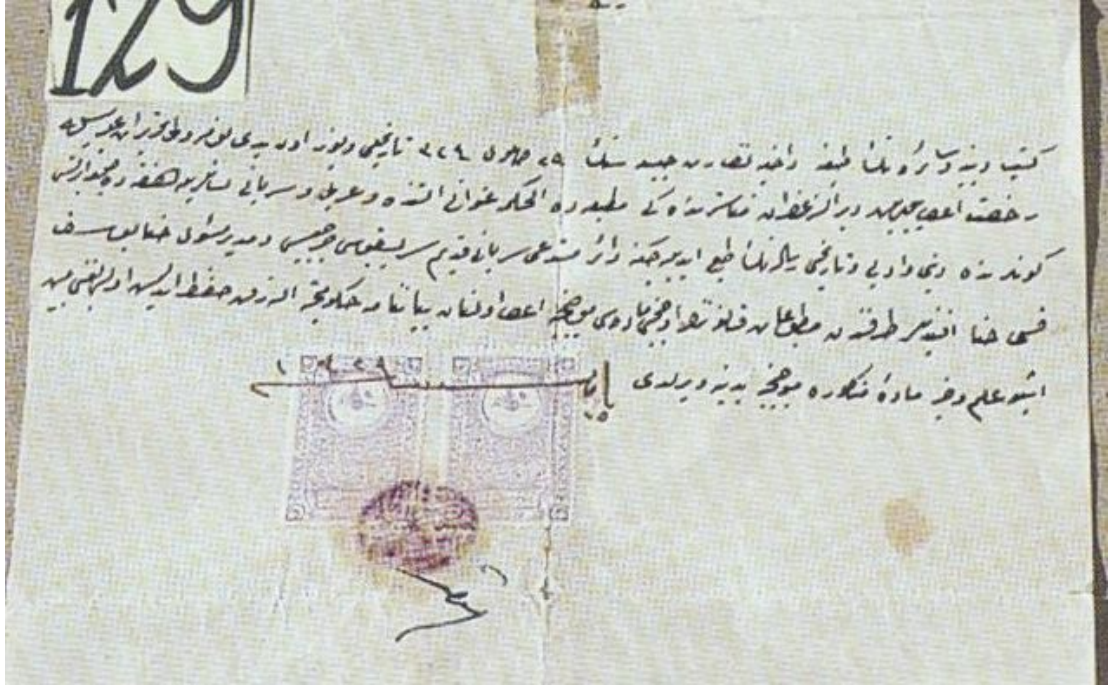
Rütbetlü Efendim

Bu kere şeref-varid olan Dahiliye Nezareti Celilesinin fi 29 Eylül 1324 tarihli ve yüz onyeddi numaralı tahrirat-ı aliyyesiyle fi 14 Kanun-ı evvel 1324 tarihli zeyl-name-i ali-i vilayet-penahi suretleri balaya almağla mucebince Deyr-i Za'faran Manastırındaki matbaanın işlettirilmesi ve matbuatça hakim-i nizamın tatbikıyla bir güne yolsuzluk ve vukuatına imkan bırakılmaması Meclis-i İdare ifadesiyle mümtazdır efendim.

Fi 22 Zilhicce sene (1)326 ve fi Kanun-i sani (1)324

Mardin Mutasarrıf-ı Vekili
(mühür)

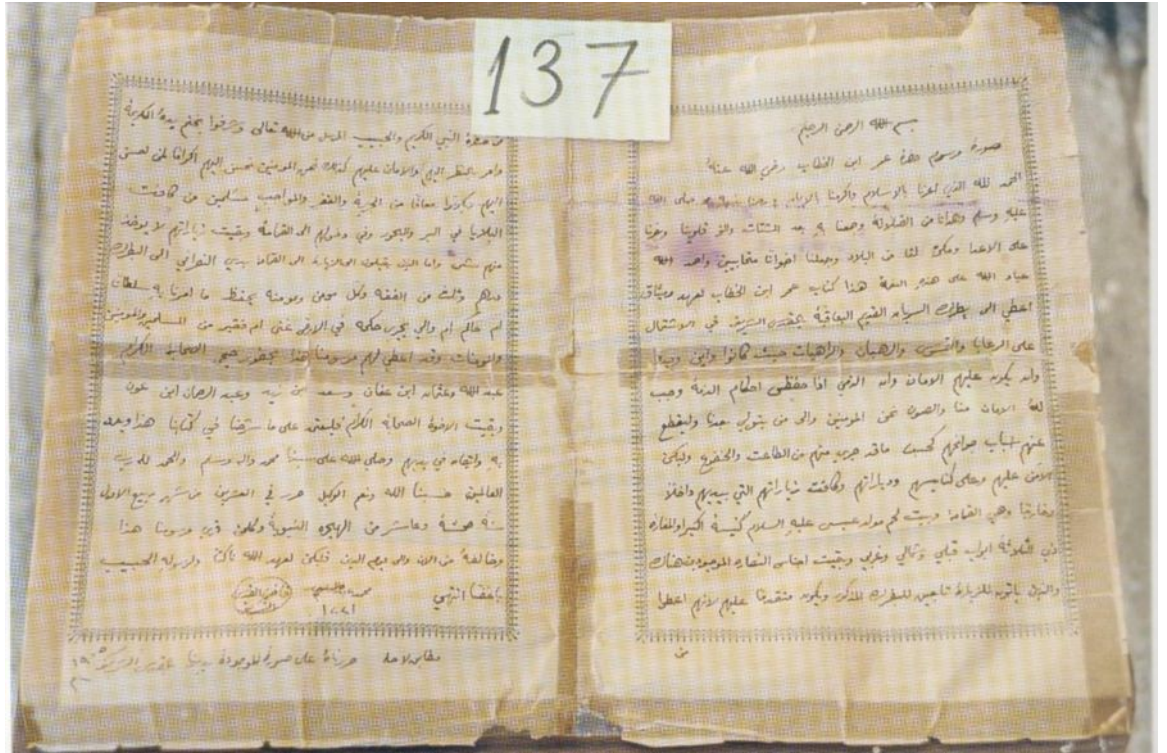

Belge 8: 1911 senesinde Mehmet V Reşat döneminde, matbaada basıma izin veren ruhsatnamedir. Dini eserlerin basımına izni olan matbaaya Arapça edebi, tarihi ve dini eserlerin basılmasına izin verilmiştir. [Akyüz, (2002), Belge No:129 s138]

Kütüb-i diniye vesairenin tab'ına Dahiliye Nezareti Celilesinin fi 29 Eylül 1324 tarihli ve yüz onyedinci numaralı tahrirat-ı aliyesiyle ruhsat i'ta buyrulan Deyr-i Za'faran Manastırındaki matbaada "el-Hikme" ünvanı altında Arabi ve Süryani lisanlarıyla haftada cumartesi günlerinde dini ve edebi ve tarihi risalenin tab' edileceğine dair müsted'i Süryani Kadim Ser-piskoposu Cercis ve müdür-i mes'ul Hana Yusuf Fesihane Efendiler tarafından Matbuat Kanununun üçüncü maddesi mucebince i'ta olunan beyan-name, hükümetçe alınarak hıfz edilmiş olduğuna mübeyyin iş bu ilmühaber madde-i mezkure mucebince yedine verildi.

Fi 15 Eylül 1329
(pul) (pul)
(mühür ve imza)

Belge 9: 636 senesinde Ömer bin Hattab tarafından, Kudüs'te oturan Süryani Kadim Yakubilerin Patriğine verilen ahitnamedir. Süryanilere haksızlık yapılmaması, vergi alınmaması, güven içinde olmaları için verilmiştir. [Akyüz, (2002), Belge No: 137 s146]

Belge 10: [Akyüz, (2002), Belge No:149 s 160]

Belge 10: [Akyüz, (2002), Belge No:149 s 161]

EK 2: FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Deyrû'z-zafaran Manastırı

Fotoğraf 2: Güneş Tapınağı

Fotoğraf 3: Azizler Evi

Fotoğraf 4: Mor Hananyo Kilisesi

Fotoğraf 5: Mor Petrus Kilise

Fotoğraf 6: Meryemana Kilisesi

Fotoğraf 7: Azizler Evindeki Mezarlardan Biri

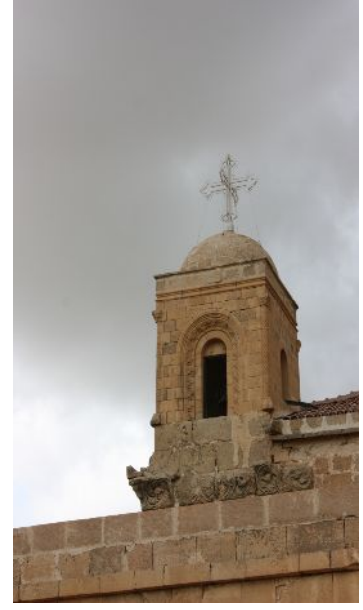

Fotoğraf 8: Hristiyanlığın ilk dönemlerinden kalma yetişkinler için kullanılan vaftiz kurnası.

Fotoğraf 9: Matbaanın Manastırda Kalan Parçaları

Fotoğraf 10: Çan Kulesi

Fotoğraf 11: Deyrü'z-zafaran Manastırı

Fotoğraf 12: Deyrü'z-zafaran Manastırı

Fotoğraf 13: Manastırın İç Avlusu.

ÖZGEÇMİŞ

Güler OCAKÇI, 13.09.1982 senesinde Malatya'nın Darende ilçesinde doğmuştur. İlk ve ortaöğrenimini Sakarya'nın Geyve ilçesinde tamamlamıştır. 2000 senesinde Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliğini kazanmıştır. 2004 senesinde lisans eğitimini tamamlamıştır. 2007 senesinde Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalında Yüksek Lisans eğitimine başlamıştır.